

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В РОМАНІ Б. ПЕРЕСА
ГАЛЬДОСА «ДОНЬЯ ПЕРФЕКТА» ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату
освітньої програми
«Переклад з іспанської та з англійської мов»,
спеціальність – *035 Філологія*
Єлизавети Володимирівни ЦИГАНОВОЇ

Науковий керівник:
к.філол.н., доц. **Наталія ГОМОН**

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

Протокол №__ від «__» червня 2025 року

завідувач кафедри (підпис)

д.філол.н., проф. **Ірина СМУЩИНСЬКА**

КИЇВ

2025

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	10
1.1 Поняття фразеологізму в іспанській та українській терміносистемі та його лінгвістичні характеристики.....	10
1.2 Підходи до визначення обсягу фразеології в іспанській та українській мовах.....	15
1.3 Специфіка та способи перекладу фразеологізмів.....	24
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Б. ПЕРЕСА ГАЛЬДОСА «ДОНЬЯ ПЕРФЕКТА»	33
2.1 Труднощі перекладу фразеологізмів у романі «Донья Перфекта».....	33
2.2 Способи відтворення фразеологізмів в українському перекладі роману...	41
Висновки до другого розділу	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
RESUMEN	67

Анотація

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена специфіці перекладу іспанських фразеологічних одиниць українською мовою. Метою роботи є дослідження особливостей відтворення іспанських фразеологізмів в українському перекладі роману Беніто Переса Гальдоса «Донья Перфекта» та визначення найпоширеніших способів їх передачі в українськомовній версії твору. Проведення цього дослідження викликане потребою в глибокому вивченні аспектів перекладу іспанських фразеологізмів художнього мовлення українською мовою. Для реалізації поставленої мети було окреслено такі завдання: проаналізувати підходи до визначення поняття «фразеологізм» в українській мові та «unidad fraseológica» в іспанській мові, з'ясувати труднощі перекладу фразеологізмів, розкрити особливості функціонування фразеологізмів у романі та прийоми їх передачі у перекладі. Під час роботи було використано наступні методи: метод наукового опису, спостереження, аналізу, синтезу, метод словникових дефініцій, контекстуально-інтерпретаційний метод, компаративний метод та метод суцільної вибірки.

Перший розділ роботи присвячений теоретичним аспектам вивчення фразеологічних одиниць, що включає аналіз дефініцій цих мовних одиниць, поданих у словниках та запропонованих зарубіжними та вітчизняними науковцями; визначення їхніх диференційних ознак, що формують межі фразеології та окреслення специфіки відтворення фразеологізмів іншою мовою.

У другому розділі було опрацьовано 140 іспанських фразеологічних одиниць, з'ясовано особливості їхнього функціонування в оригіналі та специфіку їх передачі українською мовою, а також виокремлено найпоширеніші способи їх перекладу. Результати проведеного перекладознавчого дослідження дозволяють зробити висновок, що основні труднощі під час перекладу використаних у романі фразеологізмів пов'язані з великою кількістю стилістично маркованих фразеологізмів та тих, що не належать до загального фразеологічного фонду іспанської мови. До основних способів перекладацьких прийомів увійшли переклад частковим та

однослівним відповідником і описовий переклад, застосування яких спрямовано на збереження у перекладі не тільки змісту оригінальних фразеологічних одиниць, а й на відтворення їхніх функціонально-стилістичних характеристик засобами української мови. Таким чином, обрана перекладачкою стратегія дозволяє максимально наблизити український переклад роману до оригіналу.

Ключові слова: *фразеологізми, перекладацькі труднощі, способи перекладу, художня література.*

Annotation

The bachelor's thesis is devoted to the specifics of translating Spanish phraseological units into Ukrainian. The thesis deals with the study of the peculiarities of rendering of Spanish phraseological units in the Ukrainian translation of the novel “Doña Perfecta” by B. Pérez Galdós and identifying the most common methods of their transfer in the Ukrainian version of the book. This study is driven by the need for a deeper study of the aspects of Ukrainian translation of Spanish phraseology in literary discourse. To achieve this goal, we set the following tasks: to analyse approaches to the definition of the concept of “phraseological unit” in Ukrainian and Spanish languages, to find out the difficulties of translating phraseology, to reveal the peculiarities of the functions of phraseology in the novel and the methods of their transmission in translation. The following methods were used in the study: the method of scientific description, observation, analysis, synthesis, the method of dictionary definitions, the method of contextual interpretation, the comparative method and the method of continuous sampling.

The first chapter of the thesis is devoted to the theoretical aspects of the study of phraseological units, including the analysis of definitions of these linguistic units given in dictionaries and proposed by foreign and Ukrainian researchers; determination of their differential features that form the boundaries of phraseology and outlining the specifics of translating phraseological units into another language.

In the second chapter, we studied 140 Spanish phraseological units, found out the peculiarities of their functioning in the original and the specifics of their rendering into Ukrainian, and also identified the most common ways of translating them. The results of the present translation research allow us to conclude that the main difficulties in translating the phraseological units used in the novel are related to the large number of stylistically marked phraseological units and those that do not belong to the general phraseological fund of the Spanish language. The main methods of translation techniques include partial and one-word translation and descriptive translation, the use of which is aimed at conveying not only the meaning of the original phraseological units, but also at reproducing their functional and stylistic

characteristics in the Ukrainian language. Thus, the strategy chosen by the translator makes it possible to bring the Ukrainian translation of the novel as close as possible to the original.

Keywords: *phraseological units, fiction, translation challenges, translation methods.*

ВСТУП

Фразеологічні одиниці є одними з найефективніших засобів відображення національної мовної картини світу. Вони активно використовуються у художньому мовленні, сприяючи глибшому зануренню читача в атмосферу твору. Питання передачі їхніх лінгвокультурних особливостей є одним з актуальних проблем перекладознавства. На відміну від лексем, фразеологізми часто не мають прямого відповідника у цільовій мові, який би точно відтворював значення, образну основу та функціональне навантаження оригіналу. Залежно від авторського задуму фразеологічні одиниці можуть зазнавати формальних та семантичних змін, що породжує додаткові складнощі у перекладі. Таким чином, з огляду на динамічний характер фразеології, аналіз особливостей відтворення фразеологічних одиниць у перекладі художнього твору залишається **актуальним**.

Фразеологічні одиниці як об'єкт фразеології привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Вперше в іспанській мові ґрунтовний аналіз цього лінгвістичного явища здійснив лексикограф Х. Касарес [Casares 1992], на класифікацію якого спиралися у своїх працях А. Сулуага [Zuluaga 1975], Г. Корпас Пастор [Corpas Pastor 1996], Л. Руїс Гурільо [Ruiz Guillo 1997], М. Гарсія-Пахе [García-Page Sánchez 2008]; основи фразеологічної теорії в українській мові заклали П. Дудик [Дудик 1973], М. Алефіренко [Алефіренко 1987], І. Білодід [Білодід 1973], Л. Скрипник [Скрипник 1973], Л. Авксентьєв [Авксентьєв 1988], В. Ужченко і Д. Ужченко [Ужченко, Ужченко 2005] та інші. Праці українських вчених присвячені питанням розкриття сутності фразеологізму; визначення його диференційних ознак; класифікації фразеологізмів за семантичним, граматичним, генетичним, функціональним критеріями; механізмів фразеотворення; дослідження стилістичних аспектів фразеології. З порівняльної точки зору притаманні фразеологізмам іспанської та української мов характеристики розглянуто у праці з порівняльної лексикології Г. Верби [Верба 2021]. У рамках дисертації [Suárez Cuadros 2006] та статті С. Х. Суареса Куадреса [Суарес Куадрос 2012] було проведено

зіставлення фразеологізмів-зооморфізмів іспанської та української мов. Короткий огляд способів перекладу фразеологізмів наданий у посібнику З. Гетьман та І. Орлової «Теорія і практика перекладу з іспанської мови на українську» [Гетьман, Орлова 2010]. Особливості відтворення фразеологізмів у перекладі на матеріалі іспанської і англійської та української і англійської мов розглядають Г. Корпас Пастор [Corpas Pastor 2003] та Р. Зорівчак [Зорівчак 1983]. Проблеми перекладу іспанських та французьких узусних фразеологізмів на українську мову висвітлено у статті І. Циркунової та І. Смущинської [Смущинська, Циркунова 2022].

У той же час слід зазначити, що, незважаючи на наявність в сучасній іспаністиці та україністиці робіт, присвячених мовознавчим та перекладознавчим аспектам фразеологічних одиниць іспанської мови, мало дослідженим залишається питання відтворення особливостей функціонування фразеологізмів у художньому мовленні в контексті іспано-української мовної пари. Ця проблема ускладнюється і відсутністю іспано-українських та українсько-іспанських фразеологічних словників.

Новизна роботи полягає у аналізі специфіки перекладу іспанських фразеологізмів на українську мову залежно від їхнього функціонально-стилістичного навантаження у художньому творі.

Метою роботи є виявлення особливостей функціонування іспанських фразеологічних одиниць роману Б. Переса Гальдоса та визначення найпоширеніших способів їх передачі в українському перекладі.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання** дослідження:

- розкрити обсяг поняття «фразеологізм» в українській мові та «unidad fraseológica» в іспанській мові і виявити характер їх відношень з термінами, що співіснують з ними у науковому дискурсі;
- окреслити диференційні характеристики фразеологізмів;

- розглянути наявні підходи до визначення обсягу фразеології та критерії, що лежать в їхній основі;
- з'ясувати труднощі перекладу фразеологізмів;
- проаналізувати особливості функціонування відібраних фразеологізмів у романі;
- визначити і описати найпоширеніші способи перекладу фразеологічних одиниць у творі.

Об'єкт дослідження – фразеологізми, використані у контексті художнього твору.

Предмет дослідження – способи відтворення фразеологічних одиниць у перекладі з іспанської мови на українську роману Б. Переса Гальдоса «Донья Перфекта».

Методологічна база дослідження зумовлена специфікою об'єкта дослідження, а також конкретними завданнями роботи. У роботі використано такі методи та прийоми: метод наукового опису, спостереження, аналізу, синтезу, метод словникових дефініцій, контекстуально-інтерпретаційний метод, компаративний метод та метод суцільної вибірки.

Емпіричним матеріалом дослідження стали оригінальний текст роману Б. Переса Гальдоса «Донья Перфекта» [Pérez Galdós 1876] та його український переклад, здійснений Женев'євою Конєвою [Перес Гальдос 1978].

Практична цінність роботи полягає в тому, що результати дослідження можна використовувати при розробці лекційних, практичних занять із досліджуваних мов, з порівняльної лексикології, стилістики та перекладознавства, а також у професійній діяльності перекладача.

Структура дослідження обумовлена його метою та поставленими завданнями й складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, резюме іспанською мовою.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1.1 Поняття фразеологізму в іспанській та українській терміносистемі та його лінгвістичні характеристики

Фразеологізми є одним з найбільш виразних лінгвістичних явищ, що слугують відображенням культури та побуту народу у мові. Чітких правил щодо їхнього складу та шляхів їхньої побудови не існує, адже основним джерелом їх творення є живе усне мовлення. Батько лінгвістики Фердинанд де Соссюр стверджував, що, згідно з традицією, фразеологізми не конструюються щоразу в процесі мовлення, а відтворюються одразу у готовому вигляді [Corredor Tapias, Romero Farfán 2008, с. 155]. Ця властивість є однією з основних характеристик фразеологізмів, що полегшують ідентифікацію цих мовних одиниць у тексті.

Мовознавці виділяють різні основні та другорядні диференційні ознаки фразеологізмів, чим і пояснюється відсутність як єдиного визначення, так й уніфікованого терміна, що позначатиме це мовне явище. За спостереженнями іспанської дослідниці Х. Севільї Муньос [Sevilla Muñoz 2012, с. 22], представники різних наукових шкіл зазвичай оперують різним термінологічним апаратом або ж намагаються запровадити власну термінологію, що часто ускладнює науковий дискурс і породжує додаткову термінологічну неузгодженість. В іспанській мові співіснують терміни «locuciones», «modismos», «idiotismos», «frases hechas», «expresiones fijas», «dichos», «giros», «unidades fraseológicas» та «fraseologismos». Хоча у деяких контекстах їх можна вважати синонімічними, термін «dicho» («refrán», «adagio»/«proverbio») за своїм визначенням більше співвідноситься з пареміями, які часто виносять за межі фразеології: це влучний стислий вислів, що характеризується частотою використання, історичною закріпленістю та зазвичай має повчальний або афористичний зміст [Sbarbi 1891, с. 13]. Більшість вчених погоджується, що найбільш універсальними є терміни «unidad fraseológica» та «fraseologismo», які вважаються гіперонімами до інших зазначених понять, що становлять класи

фразеологізмів у вузькому сенсі. Так, сучасна іспанська дослідниця Глорія Корпас Пастор у своїх працях використовує термін «unidad fraseológica» через його узагальнений характер і значну розповсюдженість у європейському науковому середовищі. Під цим терміном мовознавиця розуміє лексичну одиницю щонайменше з двох слів, яка може розширюватися щонайбільше до рівня складного речення [Corpas Pastor 1996, с. 20]. Терміну «unidad fraseológica» надає перевагу і професорка Університету Аліканте Леонор Руїс Гурільо, визначаючи його як «стійке словосполучення, яке має семантично неподільне значення і може мати різний ступінь ідіоматичності» [Ruiz Guillo 1997, с. 14-15]. Варто зауважити про відсутність термінів «fraseologismo» та «unidad fraseológica» у словнику «Diccionario básico de lingüística» [Luna Traill, Viguera Ávila, Baez Pinal 2005]. Водночас Словник граматичних термінів [Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española : Glosario de términos gramaticales] при спробі знайти визначення терміна «unidad fraseológica» відсилає нас на дефініцію терміна «locución». Саме цей термін широко використовував Хуліо Касарес Санчес, батько іспанської фразеології, чий теоретичний доробок став підґрунтям для фразеологічних студій багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Під цим терміном науковець має на увазі стійке словосполучення, що складається з двох чи більше слів, що функціонує у реченні як певна частина мови і має єдине загальновідоме лексичне значення, яке не можна пояснити лише на основі суми загальних лексичних значень його складових частин [Casares 1992, с. 170]. Визначення Х. Касареса лягло в основу подальших наукових праць з іспанської фразеології.

В українській фразеології на позначення цієї лексичної одиниці використовуються терміни «фразеологізм», «фразеологічний зворот», «фразеологічна одиниця», «фразема». Енциклопедія «Українська мова» [Українська мова: Енциклопедія 2004, с. 770] та Сучасний лінгвістичний словник [Загнітко 2020, с. 851] подають «фразеологізм» родовим терміном, а решту термінів як його синоніми. Як зазначає І. Білодід [Білодід 1973, с. 334-335], для позначення об'єкта фразеології найзручніше використовувати родові

терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця». У ВУЕ [Велика українська енциклопедія] та СУМ [Словник української мови 1979, с. 638] фразеологізм подається як «словосполучення або речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично» та «усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів» відповідно. На образності як на провідній характеристиці фразеологізмів наголошує український мовознавець П. Дудик, стверджуючи що «це сталі словосполучення, у значенні яких є переосмислення, метафора, хоча б натяк на неї; сюди також належать неметафоричні крилаті формули, логічно вагомі взірці, переважно вислови видатних осіб» [Дудик 1973, с. 81]. На наш погляд, одне з найбільш повних визначень фразеологізму запропонувала українська мовознавиця Л. Скрипник: «Фразеологічною одиницею звичайно називаються лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мові за традицією, автоматично» [Скрипник 1973, с. 11]. Попри те, що словникові дефініції наголошують на різних властивостях фразеологізмів, аналіз розглянутих дефініцій фразеологізму в іспанській та українській мовах дає нам змогу визначити основні критерії, на які звертають увагу вчені для розтлумачення цього поняття. До таких належать багатоконпонентний склад, стійкість, семантична цілісність значення та відтворюваність у процесі спілкування.

Іспанська науковиця А. М. Тріста Перес [Цит. за: Corredor Tapias, Romero Farfán 2008, с. 156] зазначає, що багатоконпонентність фразеологізму полягає у тому, що до його складу повинні входити два або більше слів, принаймні одне з яких є головним. Головним є слово, яке несе у фразеологізмі найбільше значеннєве та комунікативне навантаження. Воно є своєрідним семантичним центром фразеологізму.

Стійкість фразеологізму зумовлена фіксованим, усталеним і незмінним його лексико-граматичним складом. Мовознавиця розглядає цю властивість з

декількох аспектів. По-перше, у фразеологізмах неможливо змінити порядок їхніх компонентів, навіть якщо це не суперечитиме мовним нормам. Так, наприклад, існує лише один правильний порядок елементів фразеологізмів *ser un cero a la izquierda* (не *a la izquierda ser un cero*), *tener madera* (не *madera tener*), *destapar la olla podrida* (не *la olla podrida destapar*). По-друге, при додаванні зайвих елементів, фразеологізм втрачає своє усталене значення: додавання конструкції *tropezarse* у після сполучника *donde* у фразеологізмі *no tener donde caerse muerto* призводить до розриву зв'язку між його компонентами, перетворюючи його на семантично подільне нестійке словосполучення. По-третє, фразеологізми – це лексичні одиниці, в яких неможливо замінити один компонент іншим: замість *pelar el cobre* вжити *pelar el hierro*, замість *hacer su agosto* – *hacer su enero* або замість *poner las tildes sobre las íes poner* – *las comas sobre las aes*. По-четверте, до втрати семантики всього вислову призводить і зміна граматичних категорій його компонентів (числа, роду, стану тощо): використання пасиву замість активу (*endulzarse el oído* замість *endulzarle los oídos*) або використання жіночого роду замість чоловічого (*hacer la osa* замість *hacer el oso*). Як пояснює А. Сулуага [Zuluaga 1975, с. 229], з функціональної точки зору ця властивість фразеологізмів має довільний характер: у більшості випадків неможливо дати чітке семантичне чи синтаксичне пояснення того, чому саме така форма закріпилася у вжитку у певній мовній спільноті. Як приклад можемо навести фразеологізми *pagar el pato* та *pagar los platos rotos*, в яких вживання додатку в однині або множині зумовлене не граматичними правилами, а історично сформованим ужитком. Кубинська мовознавиця А. М. Тріста Перес [Tristá Pérez 1979-80, с. 94] запропонувала класифікувати фразеологізми за внутрішньою структурою, поділивши їх на дві групи. Фразеологізми першої групи містять у своїй внутрішній структурній ідентифікатори, або мовні аномалії. Наявність граматичних (*a ojos vistas*), лексичних (*ni fu ni fa*) та семантичних (*comerse el mundo*) аномалій свідчить про високий ступінь стійкості фразеологічних одиниць [Trivić, Lončar 2020, с. 46]. До другої групи належать фразеологізми,

що мають правильну граматичну та лексико-семантичну структуру. Головна відмінність між ними полягає у тому, що фразеологізми першої групи не потребують контексту для їхньої ідентифікації. Натомість фразеологізми, що належать до другої групи, можна ідентифікувати лише у контексті. Це пов'язано з тим, фразеологізми цього типу утворились на основі омонімічних вільних словосполучень шляхом повного чи часткового семантичного переосмислення їх компонентного складу. Серед найпоширеніших способів семантичної трансформації складників фразеологізмів художнього мовлення мовознавиця Р. Зорівчак виокремлює тропизацію (метафоризацію, гіперболізацію, метонімізацію та персоніфікацію), лексикалізацію, часткове або повне лексичне послаблення значень компонентів ФО (фразеологічної одиниці), архаїзацію та позамовні чинники [Зорівчак 1983, с. 45]. Таким чином досягається наступна властивість фразеологічних одиниць, семантична цілісність.

Під семантичною цілісністю ми розуміємо наявність у фразеологічній одиниці єдиного значення, пов'язаного з певною формою. Саме в цьому вбачав основну природу фразеологічних виразів швейцарський науковець Шарль де Баллі: «якщо в якому-небудь словосполученні кожна графічна одиниця втрачає частково або повністю своє значення й тільки сполучення в цілому зберігає чіткий смисл, ми можемо стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом» [Цит. за Ужченко, Ужченко 2005, с. 7-8]. Цю думку розвиває і професор Харківського національного університету Л. Авксентьєв [Авксентьєв 1988, с. 18, 22, 25-26], зазначаючи, що цілісне значення не співвідноситься із значенням тих слів, внаслідок переосмислення яких цей фразеологізм виник. Водночас, як зазначає М. Алефіренко, необхідно відрізнити вторинну фразеологічну номінацію від звичайних словосполучень, у складі яких є багатозначне слово, яке використовується у переносному сенсі [Алефіренко 1987, с. 71]. Чим менш прозорим є значення фразеологізму і чим меншою є мотивація його внутрішньої форми для сучасних носіїв мови, тим вищий

ступінь його ідіоматичності, яка передбачає неможливість виведення значення фразеологізму зі значень його компонентів.

У науковій літературі неодноразово підкреслюється твердження, що «фразеологізми не можуть бути імпровізовані: вони передаваються лише готовими на рівні традиції» [Баран, Зимомря 1999, с. 20]. Фразеологізм як готова словесна формула закріплюється у мові саме завдяки багаторазовому відтворенню у процесі спілкування. Саме відтворюваність відрізняє фразеологізми від вільних словосполучень, які кожного разу будуються за граматичними законами заново. Український мовознавець М. Кочерган [Кочерган 2006, с. 292] зазначає, що відтворюваність разом зі структурно-семантичною стійкістю є основними диференційними властивостями фразеологічних одиниць.

Отже, проведений аналіз наукової літератури виявив, що в іспанській та українській фразеології немає узгодженості щодо найменування об'єкта фразеології, що зумовлено наявністю різних підходів до визначення її обсягу як науки. Ми виявили, що найбільш загальними і найбільш поширеними є терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця» в українській мові та «unidad fraseológica» в іспанській мові. Вони використовують для позначення мовних одиниць, яким властива низка спільних диференційних ознак, а саме: багатокomпонентний склад, певний рівень стійкості структури та лексичного складу, семантична цілісність та відтворюваність. У цьому дослідженні ми послуговуватимемося зазначеними вище термінами, трактуючи їх як синонімічні та позначаючи ними стійке словосполучення з двох і більше слів, яке відтворюється у готовому вигляді і характеризується цілісним лексичним значенням та певним ступенем ідіоматичності, який залежить від того, наскільки значним було семантичне зрушення його складових слів.

1.2 Підходи до визначення обсягу фразеології в іспанській та українській мовах

У міжнародній науковій спільноті існують дві точки зору, які породжують дискусії щодо обсягу фразеології. Як пояснюють автори праці

«Теоретичні основи фразеології» [Баран, Зимомря 1999, с. 21-22, 25-26], в основі вузького підходу до обсягу фразеології лежить критерій еквівалентності фразеологізму певному слову, тобто фразеологізмами вважаються лише ті стійкі сполуки слів, які виконують лише функцію номінації. Водночас за такого підходу до уваги не береться комунікативна функція стійких зворотів. Головним критерієм для широкого тлумачення фразеології є їхня властивість відтворюватися у готовому вигляді. З огляду на це представники широкого підходу пропонують включати до обсягу фразеології не лише звороти-словосполучення, а й звороти-речення. Відповідно до цього погляду до фразеологічного фонду належать усі сталі звороти, зокрема прислів'я та приказки, крилаті фрази, афоризми, мовні штампи і кліше, перифрази, складені сполучники та прийменники.

В іспанській традиції більшість класифікацій ґрунтується на широкому підході до обсягу фразеології. Одним з перших класифікацію фразеологічних одиниць запропонував Хуліо Касарес у своїй роботі «Introducción a la lexicografía moderna» [Casares 1992, с. 183, 185, 194-195, 203]. На основі структурно-семантичних та граматичних особливостей фразеологічних одиниць дослідник розрізняє три основні їхні види: стійкі словосполучення (*locuciones*), приказкові фрази (*frases proverbiales*) та прислів'я (*refranes*) (тут і далі переклад наш. – Є. Ц.). Спираючись на відповідність стійких словосполучень повнозначним і службовим частинам мови, науковець пропонує розмежувати ті, що утворені лексично значущими компонентами (*locuciones conceptuales*), та службові стійкі словосполучення (*locuciones conexas*), що позбавлені будь-якого смислового наповнення і слугують для встановлення синтаксичних зв'язків. Водночас залежно від синтаксичної функції, яку виконують службові стійкі словосполучення, вони поділяються на прийменникові (*en torno a*) та сполучникові (*a pesar de que*). За тим самим принципом серед повнозначних стійких словосполучень науковець виокремлює:

- іменникові, які поділяються ще на три види: деномінативні (*denominativas*), одиничні (*singulares*) та інфінітивні (*infinitivas*). Деномінативні іменникові стійкі словосполучення використовуються для позначення особи, речі або тварини (*niño gótico*). Ту саму функцію мають і одиничні, які скоріше наближені до власної назви, ніж до загальної, оскільки позначають увінчений у традиції певний образ: *el perro del hortelano*. Інфінітивні іменникові стійкі словосполучення зазвичай утворені з поєднаних сполучником двох дієслів, які ніколи не вживаються в особовій формі і не вимагають артикля: *coser y cantar*;
- прикметникові (*de chicha y nabo*);
- дієслівні (*tomar el cielo con las manos*);
- дієприкметникові: конструкції на позначення стану когось або чогось, які починаються дієприкметником *hecho* (*hecho un brazo de mar*);
- прислівникові (*en menos que canta un gallo*);
- займенникові (*el que más y el que menos*);
- вигуківі (*¡Voto a Bríos!*).

На відміну від стійких словосполучень, які за своєю структурою є словосполученнями, прислів'я – це «завершене речення, що містить принаймні дві ідеї, пов'язані між собою, у процесі конструювання якого слова зберігають своє традиційне, пряме або переносне значення» [Casares 1964, с. 41]. Приказкові фрази займають проміжне місце між стійкими словосполученнями і прислів'ями, оскільки можуть поєднувати формальні ознаки обох типів фразеологізмів. Науковець розмежовує приказкові фрази і прислів'я, проводячи між ними межу на основі комунікативної ситуації, за якої вони увійшли у вжиток. В основі формування приказкової фрази лежить конкретний випадок з минулого, таким чином, приказка зароджується спочатку у формі цитати, яка згодом набула значного поширення. На противагу прислів'ю, виникнення приказкової фрази не пов'язано з метою передати її нащадкам. Лише у процесі неодноразового повтору виразу майбутніми поколіннями під час спілкування він перетворюється у приказку. Прислів'я відображає універсальну істину, актуальну будь-коли та будь-де. В його основі може критися моральна порада,

епіграма або спостереження за погодою. Наприклад, прислів'я *Al que madruga, Dios le ayuda* є рівнозначним для того, хто жив колись, хто живе зараз чи житиме у майбутньому. Прислів'я формується на минулому досвіді, але як мудра порада, подана у легкій для запам'ятовування формі, воно може стати у пригоді у майбутньому. Саме тому прислів'я мають чітко сформовану структуру, мають риму та ритм, у них нерідко використовуються різні художні засоби: алітерація, паралелізм та метафора. Щоб досягти потрібного ефекту, у таких висловах також часто спостерігаються навмисні відхилення від норм синтаксису чи видозміна слів.

Певні суперечності викликає розмежування Х. Касаресом вільних синтагм, стійких словосполучень і приказкових фраз. Науковець розрізняє ці вирази за граматичним критерієм: фразеологізми, еквівалентні частині речення (стійкі словосполучення), та фразеологізми, що еквівалентні цілому реченню і є самостійними лексичними одиницями (приказкові фрази). Однак простежується певна невідповідність цьому критерію у вигуківих повнозначних стійких словосполученнях, прикладами яких дослідник називає окремі реченнєві структури (наприклад, *¡Ciertos son los toros!*). Для розрізнення ж стійких словосполучень від вільних синтагм чи не найголовнішим є критерій наявності у перших єдиного лексичного значення, яке неможливо вивести із загальних значень компонентів цього вислову. З огляду на це постають сумніви у доцільності включення до цієї категорії фрази «*tren correo*», яку дослідник наводить як приклад іменникових стійких словосполучень; значення цього виразу є достатньо прозорим: «*tren destinado normalmente a transportar la correspondencia pública*» [Real Academia Española : Diccionario de la lengua española]. Таким чином, можемо говорити про відсутність єдиного критерію для чіткого розмежування фразеологізмів, що зумовлює узагальнений характер поданої класифікації.

Праця Х. Касареса слугувала орієнтиром для подальших класифікацій таких лінгвістів як А. Сулуага та Г. Корпас Пастор.

Для класифікації фразеологізмів Альберто Сулуага пропонує два різних критерії: ідіоматичності та семантико-функціональної ролі у мовленнєвому дискурсі. Перший критерій передбачає диференціацію фразеологізмів за ступенем ідіоматичності: стійкі та неідіоматичні (*dicho* у *hecho*), напівідіоматичні (*tira* у *afloja*) та ідіоматичні (*tomar el pelo*). На основі другого критерію науковець виокремлює дві групи фразеологізмів: фразеологічні висловлювання (*enunciados fraseológicos*) та стійкі словосполучення (*locuciones*) (тут і далі переклад наш. – Є. Ц.). Водночас фразеологічні висловлювання, тобто фіксовані вирази, що за своєю структурою утворюють речення із закінченою думкою, поділяються на функціонально вільні (прислів'я та приказки і вигуківі стійкі словосполучення) та контекстуально марковані (прагматичні формули, мовні кліше та ідіоми).

Друга категорія фразеологізмів (*locuciones*) має багато спільного з класифікацією стійких словосполучень Х. Касареса, хоч і постає у трохи видозміненій формі. Так, А. Сулуага [Цит. за: Szalek 2010, с. 110-112] вводить новий тип стійких словосполучень – елативні, які підсилюють значення лексем і увиразнюють їх. Наприклад, вислів «*como un cosaco*» може вживатися з дісловом *beber*, що означатиме «багато пити». Крім того, вчений не розділяє дієприкметникові стійкі словосполучення від прикметникових, а займенникові стійкі словосполучення асимілюються з іменниковими. Вигуківі ж у А. Сулуаги стають частиною категорії фразеологічних висловлювань. У зв'язку із включенням у класифікацію А. Сулуаги елативних стійких словосполучень виникає певна неузгодженість вибраних дослідником критеріїв, як підкреслює М. Гарсія-Пахе Санчес [García-Page Sánchez 2007, с. 219-220], яка пов'язана з тим, що елативність не є ознакою лише одного типу стійких словосполучень, ця характеристика може бути притаманна і прикметниковим, і прислівниковим, і вигуківим, і, рідше, дієслівним стійким словосполученням. Таким чином, суперечливість класифікації фразеологізмів А. Сулуаги зумовлена накладенням вибраних критеріїв для їхньої диференціації.

Поділ фразеологізмів професорки Університету Малаги Г. Корпас Пастор [Corpas Pastor 1996, с. 66-76] має багато спільного з попередніми класифікаціями: запроновані у попередніх дослідженнях категорії *locuciones* та *enunciados fraseológicos* практично не зазнають змін. Головна відмінність типологізації дослідниці полягає у включенні нової категорії фразеологізмів – колокацій (*colocaciones*) (тут і далі переклад наш. – Є. Ц.). Колокації розглядаються як утворені за мовними правилами синтагми, які характеризуються певною свободою побудови. Їхнє формування обумовлене тим, що мовці здебільшого віддають перевагу певним словосполученням серед численних можливих комбінацій. Більшість з них мають аналітичну структуру і достатньо прозоре значення. У своїй роботі «Manual de fraseología española» науковиця розрізняє наступні граматичні моделі колокацій: іменник (підмет) + дієслово (*declararse una epidemia*), дієслово + іменник (додаток) (*tomar una decisión*), прикметник + іменник (*relación estrecha*), іменник + прийменник + іменник (*ciclo de conferencias*), дієслово + прислівник (*llorar amargamente*), прикметник + прислівник (*firmemente convencido*).

Представником вузького підходу фразеології є професор Мадридського університету Комплутенсе Маріо Гарсія-Пахе Санчес. У своїй роботі «Introducción a la fraseología española» [García-Page Sánchez 2008, с. 8, 16] мовознавець стверджує, що справжнім ядром фразеології є стійкі словосполучення, а вивченням прислів'їв та приказок має займатися окрема наука, пареміологія. Також науковець не включає колокації та словосполучення з опорними дієсловами (*tener acceso*).

В українському мовознавстві одночасно співіснують і широкий підхід, і вузький підхід до визначення обсягу фразеології. Представником широкого підходу є мовознавець П. Дудик, який у своїй роботі «Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення» доповнив класифікацію розроблену Ш. Баллі [Цит. за: Верба 2021, с. 168], яка ґрунтується на тому принципі, що фразеологізми, утворюючи одне значеннєве ціле, відрізняються за рівнем зв'язності їх компонентів та співвідношенням їхнього загального змісту

із значенням його складників. З огляду на це науковець виокремив п'ять груп фразеологічних одиниць: ідіоми, фразеологічні єдності, фразеологічні вирази, фразеологічні сполучення і фразеологізовані сполуки слів (словосполучення) [Дудик 1973, с. 81-83].

Ідіоми – це такі мовні конструкції, що характеризуються замкненістю, семантичною цілісністю та синтаксичною неподільністю. Їхнє значення не впливає безпосередньо із лексичних значень їхніх окремих складових. Ці вирази семантично еквівалентні слову. Деякі з них мають лише одну закріплену морфологічну форму. Так, ідіома «бути на близькій нозі» допускає варіації форми дієслова (був, була, були тощо) або навіть його еліipsis («Хоч з начальником ти на близькій, то й що, а робить мусиш»), але не допускає граматичних змін сполуки «на близькій нозі».

Фразеологічні єдності характеризуються переносним значенням, яке менш яскраво виражене, ніж в ідіомах. Причиною цього є те, що їхні компоненти мають слабші зв'язки один з одним, тому можуть поєднуватись у вільні словосполучення з прямим значенням. Наприклад, словосполучення «намилити голову» має два значення: суворо висварити когось і виконати дію, використовуючи мило.

Фразеологічні вирази – це передусім прислів'я та приказки. Вони мають граматичну структуру речення і є синтаксично закінченими одиницями. Такі вирази є семантично подільними, а кожен їхній компонент має вільне значення. Ще однією властивістю фразеологічних виразів є те, що вони семантично не співвідносяться зі словом: «За моє жито ще мене й бито». Разом з пареміями до фразеологічних виразів також входять крилаті фрази.

Фразеологічні сполучення – це поширені мовні формули, деякі з яких мають книжне походження. Вони характеризуються образністю та відносною прозорістю внутрішньої форми. Наприклад, до фразеологічних сполучень належать такі вирази: голуба кров, прибитий горем, розбиті надії, заливатися сміхом. До цієї категорії також належать фразеологізми-професіоналізми, зміст яких зрозумілий лише вузькому колу людей, які працюють у певній сфері: у

гончарстві є такий вираз «вигнати діди», що означає нагріти вироби таким чином, щоб з горна виходило полум'я.

Фразеологізовані словосполучення – це поєднання слів з різною граматичною структурою, складові компоненти яких є синтаксично неподільними. Загалом цим виразам не притаманна метафоричність. До фразеологізованих словосполучень належать вирази на зразок: нехай бог боронить, чорт візьми, шкода й гадки тощо.

Водночас вузької концепції дотримуються укладачі академічного «Словника фразеологізмів української мови» і пропонують винести за межі фразеології: сталі словосполучення, у яких відсутня образність; прислів'я та приказки; крилаті вирази (бути чи не бути); перифрастичні дескриптивні звороти; усталені порівняння; складені терміни (цукровий діабет); нефразеологізовані тавтологічні словосполучення (дурень дурнем); складені службові слова; словосполучення, один з компонентів яких використовується лише у складі виразу; дієслівно-іменні перифрази [Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 4-5].

Не всі науковці погоджуються з розмежуванням концепцій широкого та вузького підходу до обсягу фразеології. Деякі іспанські та українські фразеологи підтримують теорію Празької школи про центр (ядро) та периферію фразеології. Згідно з цією концепцією, розташування фразеологізму у центрі або на периферії залежить від ступеня його ідіоматичності та стійкості. Фразеологізми, які характеризуються найвищим ступенем ідіоматичності та стійкості, знаходяться в центрі цієї моделі, а неідіоматичні та відносно нестійкі розташовані на периферії. Вперше постулати цієї теорії були враховані у класифікації іспанських фразеологізмів німецького вченого-романіста Герда Вотяка [Цит за: Montoro Del Arco 2005, с. 153-154]. Поєднуючи горизонтальну та вертикальну моделі, науковець відносить до ядра фразеології ідіоматичні одиниці, еквівалентні певній частині мови. Так, мовознавець виводить за рамки фразеології прислів'я та приказки, які мають структуру речення, зараховуючи їх до пареміології. До периферії лінгвіст відносить і службові стійкі

словосполучення. За ступенем прояву зазначених властивостей систематизує фразеологізми і професор Університету Аліканте Л. Руїс Гурільо у своїй роботі «Aspectos de fraseología teórica española» [Ruiz Guillo 1997, с. 122].

В українській фразеології подана теорія знайшла своє відображення в працях В. Ужченка та Д. Ужченка. Так, автори посібника «Фразеологія сучасної української мови» стверджують, що «коректнішим був би розподіл саме на центральні складники фразеологічного фонду й різною мірою віддалені від центру відтворювані одиниці – периферійні» [Ужченко, Ужченко 2005, с. 27]. Таким чином, до периферії фразеології належать дієслівно-іменні перифрази, вирази із переносним значенням одного з компонентів, тавтологізми, певні типи приказок та крилатих слів тощо. Водночас прислів'я та деякі приказки вчені пропонують розглядати у рамках окремої науки, пареміології.

Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні у зарубіжному та вітчизняному мовознавстві відсутня однастайність стосовно визначення обсягу фразеології. Більшість науковців розрізняють фразеологізми у вузькому та широкому розумінні. На відміну від широкого підходу до фразеології, де до фразеологічних одиниць включають стійкі вирази, незалежно від їхньої структури, у вузькому сенсі фразеологізми за своїм лексичним значенням еквівалентні словам. Ці точки зору поєднує те, що в обох концепціях до фразеологізмів відносять мовні одиниці, що відтворюються у мовленні як готові комбінації слів. Разом з тим на основі аналізу наукових праць ми виявили, що жодна з названих точок зору не враховує той факт, що фразеологізми можуть мати різний ступінь стійкості та ідіоматичності, що дозволяє нам говорити про ієрархічну структуру фразеології. З огляду на це ми вважаємо концепцію центру та периферії фразеології такою, що здатна найбільш повно відобразити наявні підходи до визначення обсягу фразеології. Під час нашої розвідки ми зосередимося на більшою чи меншою мірою ідіоматичних та стійких фразеологізмах, граматично організованих за моделлю словосполучення та семантично еквівалентних слову, тобто на своєрідному «ядрі» фразеології за Г. Вотяк, не розглядаючи так звану «зону периферії»

фразеології, а саме прислів'я, приказки, службові стійкі словосполучення, колокації та дієслівно-іменні перифрази. З метою досягнення однорідності вибірки наша дослідницька робота не охоплюватиме і вигуків стійкі словосполучення, які за своєю реченнєвою природою виконують комунікативну, а не номінативну функцію. Такий підхід дозволить нам чіткіше визначити формальні критерії добору емпіричної бази дослідження для подальшого аналізу її функціонування у контексті конкретного художнього твору.

1.3 Специфіка та способи перекладу фразеологізмів

Фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у нашому мовленні, збагачуючи його і надаючи йому образності та експресивності. Найповніше вони реалізуються саме в усному мовленні: «вони є свідченням зв'язків і єдності мови народно-розмовної та літературної» [Янчук 2010, с. 391].

Фразеологізми є одним з найважливіших виражальних засобів у художньому стилі. Як слушно зауважує українська мовознавиця Оріся Демська-Кульчицька, «зі стилістичного погляду фраземи передовсім у художньому тексті можуть бути засобом: а) індивідуалізації тексту або усного мовлення; б) інтимізації тексту або усного мовлення; в) характеристики, оцінки реалій довколишнього світу; і г) гумору та сатири» [Демська-Кульчицька 2008, с. 48]. Науковиця також зазначає, що фразеологічний склад певної мови втілює особливості культури її носіїв. Цю тезу розвиває доцент Університету Гранади Сімон Хосе Суарес Куадрос [Суарес Куадрос 2012, с. 293]. Науковець пояснює, що історія, традиції, світобачення, побут кожного народу знаходять своє відображення у мові, зокрема у фразеологізмах. Це у свою чергу може викликати певні труднощі під час перекладу, адже чим більш віддалені дві мови одна від одної, тим складніше підібрати фразеологічний еквівалент. Яскравим прикладом відмінних культурних реалій є іспанська-українська мовна пара, адже ці мови належать до різних гілок індоєвропейської мовної родини: іспанська входить до романської групи, а українська – до слов'янської.

Переклад іспанських фразеологізмів ускладнюється і тим, що іспанська мова є рідною для жителів 21 країни світу, кожна з яких має власні культурні особливості. Саме тому запорукою вдалого перекладу фразеологічних одиниць є міжкультурна компетентність перекладача та його фонові знання. На існуванні тісного зв'язку між фоновими знаннями та фразеологізмами наголошує професор О. Чередниченко [Чередниченко 2007, с. 218]. Наприклад, до складу фразеологізмів можуть входити національні реалії, що мають культурне чи історичне підґрунтя, знайоме носіям мови, а от у представника іншої культури через брак фонових знань такі компоненти можуть викликати певні труднощі, оскільки, сприймаючи фразеологізм через призму мовної картини світу свого народу без врахування культурних відмінностей та специфіки мови оригіналу та мови перекладу, він може встановити помилкові асоціації або не розпізнати їх взагалі, що призведе до зруйнування чи спотворення змісту фразеологічної одиниці.

Іншого роду складність становлять okazionalні фразеологізми, які утворилися внаслідок модифікацій узуальних фразеологізмів. Фразеологічні модифікації можна визначити як «будь-які зміни його значення і (або) структури, які відхиляються від системного значення і форми фразеологізму, зафіксованої в словниках» [Гуменюк 2020, с. 66]. Okazionalні фразеологізми відображають особисту манеру письма автора художнього тексту, тому часто не мають сталого відповідника у мові перекладу. Нерідко передача модифікованих фразеологізмів вимагає творчого підходу від перекладача, особливо коли у мові-реципієнті відсутня аналогічна фразеологічна одиниця, яка і лежить в основі авторської гри слів.

Випробуванням для перекладача може стати і контекстне обігрування гри слів, пов'язаної з внутрішньою формою узусних фразеологізмів. Як вдало зазначають І. Смуцинська та І. Циркунова [Смуцинська, Циркунова 2022, с. 99], «якщо в мові оригіналу відсутній фразеологізм із такою ж самою внутрішньою формою, то зберегти гру слів стає майже неможливо». Водночас пошук перекладачем інших засобів вираження каламбуру може призвести до

стилістичних втрат у перекладі. Як ми бачимо, переклад фразеологізму не обмежується добром вдалого відповідника, він також вимагає гармонійного введення цього відповідника у контекст. Таким чином, проаналізовані особливості фразеологічних одиниць як лінгвістичного феномену дають підстави вважати їх серйозною перекладацькою проблемою.

Г. Корпас Пастор у своїй роботі «Diez años de investigación en fraseología: Análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos» [Corpas Pastor 2003, с. 215-219] описує труднощі, які можуть виникнути на трьох етапах перекладацького процесу: виявлення фразеологічних одиниць у тексті оригіналу, декодування їхнього значення та пошук відповідника.

На перших двох етапах має велике значення рівень фразеологічної компетенції перекладача та його фонові знання. Ідентифікація фразеологізмів, які містять мовні аномалії (*a troche* у *moche*, *a pie juntillas*, *hacer de tripa el corazón*), зазвичай не викликає складнощів. Однак існує багато фразеологізмів, які не так легко впадають у вічі перекладачу. У такому разі у нагоді стають різні довідкові ресурси: загальні та фразеологічні, одномовні та двомовні, семасіологічні та ономасіологічні словники, енциклопедії, електронні корпуси текстів тощо.

На останньому етапі перекладу відбувається добір перекладацького відповідника. Як наголошують З. Гетьман та І. Орлова [Гетьман, Орлова 2010, с. 184-185], адекватний переклад фразеологічних одиниць вимагає врахування їхньої функціонально-стилістичної конотації, експресивно-емоційного забарвлення та образності. Найбільш вдалим рішенням вважається переклад абсолютним фразеологічним еквівалентом, що передбачає пошук у мові перекладу фразеологізму, що повністю відповідає за значенням, стилістичними ознаками, метафоричною основою, частотою використання і функцією фразеологізму у тексті оригіналу. Проте у випадку генетично далекоспоріднених мов повні відповідники трапляються не надто часто. Цю групу переважно складають інтернаціональні фразеологічні одиниці (вислови, що походять з латинської чи грецької мов, мають біблійний або міфологічний

характер, містять алюзії на загальновідомі історичні події, використовують спільні образи з природного світу для передачі тієї ж самої ідеї, відображають спільні для багатьох культур переконання щодо матеріального і духовного життя людей) та крилаті вирази зі світової літератури [Spahić 2020, с. 379-380]. Наприклад: *Si la montaña no va a Mahoma, Mahoma irá a montaña* – Як не йде гора до Магомета, то Магомет піде до гори; *Como pez en el agua* – Як риба у воді; *Fiel como un perro* – Вірний як собака; *La espada de Damocles* – Дамоклів меч. Фразеологізми досить часто не мають абсолютного еквівалента, особливо це стосується тих, які містять унікальні культурні реалії і традиції певної нації. Наприклад, значну проблему для перекладу становлять іспанські фразеологічні одиниці, пов'язані зі світом кориди, не мають повних відповідників у інших мовах: *ver los toros desde la barrera, salir por la puerta grande, dar a alguien la puntilla, ponerse el mundo por montera, lleno hasta la bandera, pillar el toro a alguien* тощо. У таких випадках використовуються інші прийоми: переклад частковим відповідником, калькування та описовий переклад.

Частковими відповідниками вважаються фразеологізми МО (мови оригіналу) та МП (мови перекладу), які є співвідносними за семантикою, функцією у тексті та стилістичним забарвленням, але мають відмінне лексичне чи граматичне оформлення. Наприклад, відповідник у МП (мові перекладу) може відрізнитися від вихідної фразеологічної одиниці граматичною категорією його складових частин чи образною основою: *matar a dos pájaros de un tiro* – убити одним пострілом двох зайців; *lobos de la misma camada* – з одного тіста, одним ликом шиті, одного гніздечка птиці; *no pegar ojo* – не зімкнути очей. Ще одним прикладом часткової еквівалентності є переклад вихідного багатозначного фразеологізму таким, що відповідає йому лише в одному зі значень: *estar como un cerdo* (опис зовнішності людини; неохайна людина – бути як свиня). Зазвичай переклад частковим відповідником не викликає багато труднощів, однак у випадку, коли образна основа фразеологізму тісно пов'язана з контекстом, перекладач має підібрати відповідник, який буде коректно передавати значення виразу без контекстуальних змін у тексті перекладу.

Насамперед це характерно для фразеологічних одиниць з компонентом-зоонімом. Перекладом частковим відповідником є і передача значення фразеологізму одним словом. Це призводить до втрати експресивності та зменшення прагматичного ефекту фразеологічної одиниці. Наприклад, *a la chita callando* – потайки.

У процесі пошуку повного чи часткового відповідника варто пам'ятати про наявність хибних друзів перекладача. Попри зовнішню подібність на рівні лексичного складу та синтаксичної структури, такі одиниці мають зовсім різне семантичне наповнення: *como una rata de sacristía* (той, хто проводить багато часу у церкві) – як церковна миша (той, хто живе у бідності).

У разі існування фразеологічних лакун у мові-реципієнті, тобто відсутності частково еквівалентного фразеологізму у МП, для передачі значення фразеологічної одиниці МО можна застосувати такі прийоми, як калькування та описовий переклад. Калькування передбачає дослівний переклад компонентів фразеологічної одиниці: *ahogarse en un vaso de agua* – тонути в склянці води. У такому разі фразеологічна природа стійкого звороту стає зрозумілою лише у контексті. Іноді фразеологічний характер вислову може актуалізуватися шляхом використання спеціальних мовних маркерів, наприклад, «*всім відомо, що*», «*як кажуть*». Незважаючи на те що цей прийом є одним з найбільш поширених способів відтворення фразеологізмів у МП, він може мати кілька недоліків. По-перше, носії мови далеко не завжди можуть ідентифікувати таке сполучення слів у тексті як фразеологізм, що породжує його помилкові інтерпретації. По-друге, калькований переклад може призвести до втрати експресивності всього тексту. По-третє, фразеологізм, перекладений шляхом калькування, звучить неприродно для цільової мови, а тому вибивається із загального контексту. Останнє твердження можна розглядати крізь призму збереження культурної самобутності оригінального тексту: «Цей метод досить ефективний при відтворенні національного колориту оригіналу» [Зорівчак 1983, с. 81].

Описовий переклад (дескриптивна перифраза) полягає у поясненні значення фразеологізму МО вільними сполученнями слів. Дескриптивний переклад веде до неминучої втрати образності та нейтралізації стилістичних функцій вихідної фрази. Однак з семантичної точки зору такий спосіб передачі значення фразеологізму у МП є цілком прийнятним. Наприклад, *tener la mosca detrás de la oreja* - відчувати підозру, недовіру до чогось.

Окрім традиційних способів відтворення фразеологічних одиниць у перекладі, в дослідницькій практиці фіксуються також менш поширені прийоми. Зокрема, Г. Корпас Пастор [Corpas Pastor 2003, с. 283-305] також виділяє переклад фразеологізмів шляхом запозичення та опущення із подальшою компенсацією їхнього стилістичного чи семантичного навантаження в іншій частині тексту цільової мови.

Переклад шляхом запозичення, який разом з прийомом калькування дослідниця відносить до прямих способів перекладу фразеологізмів, використовується рідко і передусім стосується латинських фразеологізмів, які зберігають своє оригінальне написання у МП. Цей прийом може використовуватись для мов з латинською абеткою. Для української мови, яка послуговується кирилицею, переклад запозиченням не є актуальним.

Прийоми опущення і компенсації разом з еквівалентним та описовим перекладом належать до непрямих способів перекладу фразеологізмів. Найчастіше перекладач прибігає до опущення у двох випадках: коли жоден вище наведений прийом не допомагає адекватно відтворити фразеологізм у перекладі або коли перекладач не вбачає необхідності у передачі фразеологізму для забезпечення загального розуміння тексту. У будь-якому випадку подібне рішення перекладача може впливати на збереження семантичної цілісності та прагматичної функції оригіналу.

З метою компенсації змістових або стилістичних втрат у перекладі може інколи використовуватися спосіб введення відсутніх в оригіналі фразеологізмів в інших фрагментах тексту МП. Цей прийом також може слугувати засобом наближення тексту до культурних реалій цільової мови. Водночас застосування

цього методу нерідко може призвести до невиправданого додавання, що може порушити єдність тексту оригіналу на граматичному чи стилістичному рівні, у такий спосіб змінюючи його сприйняття. Зокрема, важливим є баланс між адаптацією та збереженням автентичності оригіналу. Саме тому не рекомендується зловживати цими способами відтворення фразеологізмів у перекладі і використовувати їх лише у виняткових випадках.

Отже, можна зробити висновок, що відтворення фразеологізмів у цільовій мові становить значний виклик для перекладача. На різних етапах перекладу фразеологізмів може виникнути низка труднощів, пов'язаних з генетичною спорідненістю мов, присутністю безеквівалентної лексики у складі фразеологізму, індивідуально-авторським перетворенням узуальних фразеологізмів та обігрування їхніх компонентів у контексті. Недостатня увага до вищеназваних аспектів може призвести до хибного перекладу фразеологічної одиниці, а відтак до спотворення загального змісту тексту оригіналу.

До основних способів перекладу фразеологізмів належать переклад абсолютним фразеологічним еквівалентом, переклад частковим еквівалентом, калькування, або дослівний переклад, та описовий переклад. Досягнення максимально адекватного перекладу цих одиниць мови відбувається шляхом підбору повного відповідника, що передбачає не тільки передачу змісту фразеологізму, а й збереження його ідіоматичності, функціонально-стилістичних особливостей та врахування контексту, в якому вони використовуються. Втім, було виявлено, що такий підхід можливий далеко не в усіх випадках, передусім коли йдеться про так звані інтернаціональні прислів'я та приказки або споріднені за походженням мови. Найменш поширеним є прийом опущення фразеологізму, адже він передбачає смислові та/або стилістичні втрати. Цей підхід може супроводжуватися компенсацією функціонально-семантичного навантаження фразеологічної одиниці оригіналу в іншому сегменті перекладеного тексту.

Таким чином, вибір способу перекладу фразеологічних одиниць значною мірою залежить від ряду лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, серед яких можемо виокремити національну маркованість фразеологізму, ступінь його ідіоматичності, його контекстуальне оточення та стилістичні функції в оригінальному тексті.

Висновки до першого розділу

Фразеологізми як культурно насичені одиниці мови привертають значний інтерес дослідників у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. Нині актуальними залишаються питання уніфікації термінологічного апарату фразеології, окреслення об'єкту її вивчення та його диференційних ознак. Провівши аналіз дефініцій, поданих у лексикографічних джерелах та запропонованих відомими фразеологами Іспанії та України ми дійшли висновку, що найбільш широко використовуються родові терміни «unidad fraseológica» в іспанській мові та «фразеологізм», «фразеологічна одиниця» в українській мові. Попри варіативність визначень цього лінгвістичного феномену, переважна більшість дослідників погоджується на тому, що зазначені родові терміни охоплюють стійкі сполучення з кількох слів, до складу яких входить хоча б одне повнозначне слово і які характеризуються відтворюваністю та семантичною цілісністю. У наукових колах дискусійним залишається питання включення до фразеології неідіоматичних стійких виразів, а також виразів з граматичною структурою речення. Такі розбіжності у поглядах науковців щодо виокремлення диференційних ознак фразеологізмів зумовлюють наявність двох основних підходів до визначення обсягу фразеології – вузького та широкого. Ми з'ясували, що представники вузького підходу зараховують лише ідіоматичні фразеологізми зі структурою словосполучення. Натомість в основі теорії широкого розуміння фразеології лежить включення до її обсягу всіх стійких відтворюваних сполук слів, незалежно від їхньої структури та ступеня ідіоматичності. Ці дві концепції об'єднує теорія Празької лінгвістичної школи про ядро та периферію фразеології, згідно з якою чим менший ступінь стійкості та ідіоматичності

фразеологізму, тим далі він розташований від центру. Однак з огляду на існування певних суперечностей щодо позиції у цій моделі паремій, комунікативних формул та службових стійких словосполучень подана концепція потребує подальшої наукової систематизації.

Крім того, у ході нашої розвідки ми розглянули особливості перекладу фразеологічних одиниць та найпоширеніші способи їх відтворення у цільовій мові. Ми виявили, що переклад фразеологізмів не зводиться до автоматичного добору відповідників, а потребує урахування культурно-лінгвістичної специфіки мови оригіналу та мови перекладу. Виокремлюють чотири основних способи перекладу фразеологічних одиниць: еквівалентний (переклад повним та частковим відповідником) та безеквівалентний (калькування та описовий переклад). Менш розповсюдженими у перекладацькій практиці є опущення і компенсація.

Зважаючи на те, що найбільше перекладацьких труднощів виникає під час перекладу ідіоматичних фразеологізмів, під час нашого перекладознавчого дослідження ми обмежимося аналізом фразеологізмів, що містять мовні аномалії та тих, компоненти яких зазнали семантичних змін. Водночас наша вибірка включатиме лише фразеологізми зі структурою словосполучення, виносячи за межі фразеології всі стійкі сполуки слів з синтаксичною будовою, подібною до речень.

Результати проведеного теоретичного осмислення фразеологізмів як об'єкту перекладу слугують підґрунтям для подальшого дослідження особливостей їхнього функціонування в художньому тексті та способів їхнього відтворення у перекладі.

РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Б. ПЕРЕСА ГАЛЬДОСА «ДОНЬЯ ПЕРФЕКТА»

2.1 Труднощі перекладу фразеологізмів у романі «Донья Перфекта»

Перш ніж перейти до аналізу способів передачі відібраних фразеологічних одиниць у тексті українського перекладу, вважаємо за доцільне розглянути труднощі, що виникають під час відтворення стилістичних особливостей та функціонального навантаження іспанських фразеологізмів у цільовій мові. На етапі відбору емпіричного матеріалу ідентифікація фразеологізмів у романі та з'ясування їхнього значення здійснювалися на основі розглянутих у першому розділі диференційних ознак цього мовного явища та шляхом звірення з авторитетними фразеологічними словниками іспанської мови, зокрема *Diccionario fraseológico del español moderno* [Varela, Kubarth 1994], *Diccionario fraseológico documentado del español actual* [Seco, Andrés, Ramos 2004], *Diccionario de fraseología española: locuciones, idiotismos, modismos y frases hechas usuales en español (su interpretación)* [Cantera Ortiz de Urbina, Gomis Blanco 2007], *Diccionario de locuciones idiomáticas del español actual* [Diccionario de locuciones idiomáticas del español actual], *Diccionario de dichos y frases hechas* [Buitrago 2012], *Diccionario de modismos: (frases y metáforas)* [Caballero y Rubio 1900]. У результаті застосування методу суцільної вибірки було виявлено 140 фразеологічних одиниць, з яких 89,3% становлять узуальні фразеологізми (125 одиниці), 8,6% – okazіональні фразеологізми (12 одиниць) та 2,1% – індивідуально-авторські фразеологізми (3 одиниці).

Переклад узуальних фразеологізмів становить найменше труднощів, оскільки вони характеризуються повністю або частково стійкою формою, високим ступенем уживаності у мовній практиці та закріпленістю в мовній свідомості носіїв мови. Вони належать до складу нормативного фразеологічного фонду мови і зафіксовані у фразеологічних словниках. Таким чином, такі вирази неважко ідентифікувати у тексті та розтлумачити їхнє значення.

Узуальні фразеологізми можуть варіюватися за ступенем стилістичної маркованості: вони можуть мати стилістично високий, стилістично нейтральний та стилістично низький тон.

Фразеологізми стилістично високого тону зазвичай використовуються з метою досягнення піднесеного стилістичного ефекту. У романі вони передусім використовуються як засоби аргументації позиції мовця та формування комунікативного впливу на реципієнта. Яскравим прикладом ФО високого тону є фразеологізм *fuerza es*, який використовується, щоб підкреслити необхідність, неминучість або обов'язковість виконання якоїсь дії. У романі він використовується автором у поєднанні з дієсловом *decir* «говорити» для опису характеру Пепе Рея: «*Fuerza es decirlo, aunque se amengüe su prestigio: Rey no conocía la dulce tolerancia del condescendiente siglo...*» [Pérez Galdós 1876, с. 31]. У перекладі цей фразеологізм відтворено калькованим з російської мови виразом *слід відмітити*, який, на нашу думку, не передає стилістичну тональність оригіналу: «*Слід відмітити, хоч цим ми й зменшуємо його чесноти, що Рею не була притаманна та поблажливість нашої доби...*» [Перес Гальдос 1978, с. 33].

Стилістично нейтральні фразеологізми становлять групу мовних одиниць, які не вирізняються емоційною насиченістю, експресивністю або оцінною модальністю. Їм не притаманне чітко виражене стилістичне забарвлення: вони не мають урочистого, іронічного, зниженого чи пафосного тону. Такі фразеологізми сприймаються мовцями як звичні, загальноживані одиниці, що органічно функціонують у різноманітних комунікативних контекстах. У романі були виявлені 54 фразеологізми такого типу і у перекладі переважно передаються частковим відповідником або однослівним еквівалентом: *hacer caso* – *звернути увагу*; *hacer frente* – *відбивати*; *pasar por alto* – *не визнати за потрібне*; *al revés* – *навпаки*; *a menudo* – *часто*; *de veras* – *справді*; *a punto fijo* – *точно*.

На відміну від перших двох видів узуальних фразеологізмів, фразеологічні одиниці зі стилістично зниженим забарвленням можуть

створювати певні труднощі, пов'язані відтворенням у перекладі їхнього функціонального навантаження у тексті оригіналу. У романі «Донья Перфекта» розмовні фразеологізми трапляються найчастіше (72 одиниці). Автор вводить їх у текст роману з метою наближення художнього мовлення до живої розмовної мови, що вкрай важливо для відтворення діалогів у творі. З огляду на це їх вилучення є вкрай небажаним, оскільки це створює ризик суттєво знизити рівень експресивності художнього тексту.

Ще одним викликом для перекладачки стали фразеологічні одиниці, що містять алюзію на легендарних історичних персонажів. Так, у романі для характеристики Хуана Тафетана автором використано фразеологізм *un Tenorio*. Його походження пов'язано з середньовічною легендою про лицаря дона Хуана Теноріо, представника знатного роду з Севільї, який любив залицятися до жінок, ігноруючи будь-які моральні принципи. Образ Дон Хуана став «вічним образом» світової літератури, проникнувши до більшості мов з іронічним відтінком як символ спокусника, який майстерно підкорює жінок. Українська мова – не виключення, тому тут не складно підібрати влучний відповідник: «...*Тафетан мав славу завзятого донжуана.*» [Перес Гальдос 1978, с. 80].

Особливу складність становлять розмовні фразеологічні одиниці, компоненти яких пов'язані з національними реаліями іспанської мови. У цьому контексті доречно згадати використаний автором фразеологізм *hacer novillos* «пропускати заняття в школі». Внутрішня форма цього виразу характеризується високим ступенем непрозорості і пов'язана з тим, що іспанські школярі, які мріяли стати тореадорами, часто прогулювали уроки і бігли на пасовища, щоб подразнити биків. З часом цей вираз набув більш загального значення «не приходити на заняття чи роботу без поважної причини». У перекладі образна основа, що лежить в основі цього виразу, не зберігається, він відтворюється описово: «...*todos los chicos harán novillos hoy...*» [Pérez Galdós 1876, с. 224] – «...*ніхто з дітей не прийде сьогодні до школи...*» [Перес Гальдос 1978, с. 153].

Народне походження має і фразеологізм *Juan Lanas*. Існують дві основні теорії щодо витоків цього виразу. За однією з версій, джерелом фразеологізму є

іспанська народна пісня, копла, про історичного персонажа Хуана де ла Лана, який у XV столітті працював ткачем при іспанському королівському дворі. Згідно з переказами, він вирізнявся винятковою покірністю та поступливістю і виконував беззаперечно будь-які вказівки. Згідно з іншою гіпотезою, етимологія цього виразу пов'язана з одним зі значень слова *lana*, яке позначає дрібну грошову одиницю. Таким чином, фразеологізм став символізувати безвольних, пасивних людей. Зокрема, у романі він використовується Марією Ремедіос для характеристики свого дядька як слабохарактерної людини: «¿Por qué dices que estás soberbia y me llamas en buenas palabras **Juan Lanas**?» [Pérez Galdós 1876, с. 236]. Через відсутність в українській мові еквівалентного фразеологізму образна основа у перекладі втрачається: «Чому напускаєшся на мене, називаючи просто-напросто **тюхтієм**?» [Перес Гальдос 1978, с. 161]. Попри втрату образності, цей переклад є цілком адекватним, адже однослівний відповідник *тюхтії* передає семантику та стилістичне забарвлення оригіналу.

Ще одним проблемним аспектом перекладу фразеологізмів є наявність у романі оказіональних фразеологізмів, які надають йому додаткової виразності. Попри їхню невелику кількість, оказіональні фразеологізми відіграють помітну роль у стилістичній організації тексту, надаючи йому індивідуальності та сприяючи глибшому розкриттю авторського задуму. Ці трансформації можуть мати формальний та семантичний характер. Формальні зміни стосуються поширення компонентного складу фразеологізму (4 одиниці), заміни складника фразеологізму нестандартним варіантом (4 одиниці), зміни лексико-граматичного розряду (1 одиниця) та граматичної категорії (3 одиниці). Переважно ці типи змін не ведуть до семантичних зрушень у порівнянні із зафіксованим словником значенням, наприклад, *estar en la médula de los huesos* (*hasta la médula de los huesos*) «бути глибоко вкоріненим», *lobos de la misma manada* (*lobos de la misma camada*) «люди, що мають схожу поведінку, зазвичай у негативному сенсі», *debajo del sol* (*bajo el sol*) «у цьому світі», *por arte maravillosa* (*por arte de birlibirloque/encantamiento/magia/del diablo*) «дивовижним чином». Фразеологізми, компоненти яких зазнали граматичних

змін, можуть викликати незначні труднощі на етапі ідентифікації фразеологізмів у оригінальному тексті. Більшою мірою процес перекладу ускладнюють трансформації, що полягають у заміні одного компонента та введенні додаткового елемента, у процесі яких фразеологізми набувають яскравого експресивного забарвлення *tener la mejor mano del mundo* (*tener buena mano*), *con toda el alma y la vida* (*con alma y vida*) та *cortarle los audaces vuelos* (*cortar el vuelo*). Наприклад, використані автором у творі фразеологізми *de tres mil docenas de demonios* та *de tres mil o cuatro mil docenas de demonios* за рахунок модифікації числівникового компонента більшою виразністю, ніж усталена форма *de mil demonios*. У перекладі твору ці оказіональні фразеологізми відтворені однослівним та частковим відповідником (*чортів* та *грим би його побив* відповідно).

Інший вид формальної модифікації, розширення фразеологічної структури шляхом додавання дієслів *lagrimear* та *suspirar*, підсилює драматизм узуального фразеологізму *llorar a moco y baba*: «...*hazme el favor de llorar y lagrimear y estar suspirando a moco y baba diez años...*» [Pérez Galdós 1876, с. 242]. У цьому випадку при перекладі відбулася компресія синонімічного до *llorar* дієслова *lagrimear*, а оригінальний фразеологізм відтворено частковим фразеологічним еквівалентом *скільки душі завгодно*. Частковим відповідником відтворений і фразеологізм, у якого формальні модифікації обумовлюються лексичною конверсією дієслівного компонента фразеологізму *irse al hoyo* зі значенням «вмерти». Таким чином, оказіоналізм *mandar al hoyo* зі значенням «загнати в могилу» відтворений українським фразеологізмом *відправити на той світ*.

Додаткового семантичного відтінку у контексті роману набуває фразеологізм *subirse los colores a la cara*. У своєму узуальному значенні цей фразеологізм уживається на позначення реакції збентеження, яка супроводжується почервонінням обличчя. Проте у художньому контексті роману він зазнає семантичного розширення: оказіональний фразеологізм охоплює складніший спектр емоцій, поєднуючи збентеження та внутрішнє

роздратування: «*Vamos, tío, con esas cosas se me suben los colores a la cara y me pone usted soberbia.*» [Pérez Galdós 1876, с. 235]. У перекладі ці семантичні особливості оригіналу передано дієслівною синтагмою *примушувати червоніти*, де дієслово «червоніти» відображає схожу емоційну палітру.

У романі метафоричного переосмислення зазнає фразеологізм *estar de cuerpo presente*, який буквально позначає ще не похований труп. Однак у контексті твору Пепе Рей використовує його для характеристики духовного перелому у іспанському суспільстві ХІХ століття, в якому поступово руйнуються старі релігійні уявлення та ілюзії під впливом просвітницьких ідей: «*La fábula, llámese paganismo o idealismo cristiano, ya no existe, y la imaginación está de cuerpo presente.*» [Pérez Galdós 1876, с. 51]. Для передачі виразності оригіналу у перекладі використовується схожа метафора: «*Вигадка – якої б форми вона не набирала – поганства чи християнського ідеалізму – вже не існує, уява – це труп, хоч ще й не похований.*» [Перес Гальдос 1978, с. 45].

Продуктивним прийомом семантичної трансформації узуальних фразеологізмів у романі є подвійна актуалізація, обігрування у контексті прямого і переносного значення, коли фразеологізм допускає двозначне тлумачення. Можливість подвійного трактування фразеологічного обороту зумовлена його образністю. Це явище можна простежити на прикладі фразеологізму *por la espalda*, який функціонує на двох семантичних рівнях: фразеологічному та лексичному. У творі зазначений вислів одночасно функціонує як вільне словосполучення «нанести удар з-заду» та як фразеологізм, символізуючи зрадницьку поведінку.: «*...no mandará a un hombre que hiera por la espalda a otro.*» [Pérez Galdós 1876, с. 243]. У перекладі відтворення конфлікту життєвих принципів та моральних цінностей героїв твору досягається використанням семантично двопланового фразеологізму *удар у спину*: «*...ніколи не накаже одній людині нанести удар у спину іншій.*» [Перес Гальдос 1978, с. 166].

Шляхом цього ж механізму актуалізується біблійний фразеологізм *lavarse las manos* (буквально – умивати руки) як символ неможливості змінити хід

подій у складній ситуації. Таким жестом священник демонструє, що не підтримує задум племінниці «залякати» Пепе Рея і знімає з себе всю відповідальність за подальші наслідки. З огляду на спільне джерело, в українській мові цьому фразеологізму легко знайти повний відповідник: *вмивати руки*.

У художньому творі вагому роль у формуванні ідіостилю письменника відіграють індивідуально-авторські фразеологізми. Вони допомагають виразити текст і стимулюють читача до глибшого осмислення авторського задуму. Оскільки авторські фразеологізми не володіють усталеним значенням, зафіксованим у фразеологічних словниках, читач залучається до активної участі в інтерпретації їхнього значення. Індивідуально-авторські фразеологізми народжуються у процесі творчого пошуку автора та зазвичай наділені глибокою образністю, яка влучно обігрується у контексті. Наприклад, фразеологізм *que no coge un galgo* (буквально – якого не спіймає хорт) підкреслює дуже далекий родинний зв'язок між персонажами роману. Цей фразеологізм утворений на основі метафори: образ хорта як мисливської породи собак, яка вирізняється високою швидкістю бігу і має розвинену здатність до переслідування, дозволяє наголосити увагу читача на тому, що простежити родинні зв'язки у цьому випадку є вкрай складно або майже неможливо. Хоча в українській мові не існує фразеологізму з зазначеною образною основою, у процесі перекладу вдається віднайти частковий відповідник *десята вода на киселі*.

Іншим цікавим прикладом є фразеологізм *por un no y por un sí*, метафоричність якого полягає у використанні стверджувальної частки *sí* поряд із заперечною часткою *no* як символів будь-яких, навіть незначних причин чи приводів для конфлікту: «...*todos los días corría la sangre, porque Caballuco les buscaba catorra por un no y por un sí.*» [Pérez Galdós 1876, с. 19]. Через відсутність у МП фразеологізмів зі схожим значенням перекладачка вдається до способу контекстуальної заміни: «...*щодня лилася кров: Кабальюко весь час шукав зачіпки, щоб побитися з ким-небудь.*» [Перес Гальдос 1978, с. 25].

Іноді автор дає читачеві своєрідні «підказки», щоб натякнути на переносний зміст використаного вислову, таким чином полегшуючи його сприйняття, а відтак і переклад. Так, автор свідомо вводить спеціальний мовний маркер *como decía no sé quién* у індивідуально-авторський фразеологізм *darse un baño*, щоб донести читачеві, що контекстуальне оточення для цього виразу є нетиповим і що його значення в цьому випадку потребує особливого тлумачення: «*Crean ustedes que hace tiempo deseo **darme**, como decía no sé quién, un baño de cuerpo entero en la naturaleza...*» [Pérez Galdós 1876, с. 40]. У цьому контексті поданий фразеологізм не має прямого відношення до фізичного стрибка у воду, а передає бажання Пепе Рея відірватися від міського шуму та сповна відчутти гармонію і єдність зі світом природи. Це прагнення героя передається у перекладі однослівним відповідником: «*Повірте, я вже давно мрію, як сказав хтось, **злитись** з природою...*» [Перес Гальдос 1978, с. 37].

Узагальнюючи викладене, можемо стверджувати, що фразеологічні одиниці займають помітну роль як у оповідному просторі твору, так і у мовленні конкретних персонажів. З огляду на це виняткового значення набуває вміння перекладача ідентифікувати той чи інший вираз у романі та підібрати для нього в українській мові точний відповідник зі схожими функціонально-стилістичними характеристиками. У ході аналізу ми виявили, що у процесі перекладу найбільше складнощів викликають індивідуально-авторські фразеологізми. Це пов'язано з тим, що вони не належать до загальноновживаного фразеологічного фонду мови та ґрунтуються на індивідуально-авторських метафорах, що виникають у межах конкретного художнього задуму. Їхнє опущення може призвести до зниження виразності оригінального тексту та втрати важливих деталей оповіді. Специфіка перекладу оказіональних фразеологічних одиниць полягає у тому, щоб прослідкувати формальні та семантичні модифікації, яких зазнає той чи інший загальноновживаний фразеологізм та зрозуміти мету застосування цих трансформацій у романі. Для досягнення максимальної адекватності у перекладі також важливо зберегти стилістичний реєстр іспанських фразеологізмів, більшу частину з яких

становлять розмовні фразеологізми. У романі вони створюють ефект живого спілкування та допомагають розкрити характер, емоційний стан та світогляд героїв.

2.2 Способи відтворення фразеологізмів в українському перекладі роману

З огляду на виявлені труднощі при перекладі фразеологізмів у романі «Донья Перфекта», особливого значення набуває вибір перекладацької стратегії. Від цього залежить не лише точність передачі змісту, а й збереження стилістичних та національно-культурних особливостей тексту оригіналу. Вдало обраний спосіб перекладу сприяє досягненню адекватності перекладу на всіх рівнях – семантичному, стилістичному та культурному, – що, у свою чергу, дозволяє повноцінно відтворити атмосферу оригінального твору у перекладі. У ході проведеного дослідження нам вдалося виявити наступні способи перекладу фразеологічних одиниць у романі: переклад частковим еквівалентом (49 випадків), переклад однослівним відповідником (46 випадків) описовий переклад (28 випадків), контекстуальна заміна (8 випадків), калькування (6 випадків), комбінований переклад (5 випадків), переклад абсолютним еквівалентом (4 випадки), опущення (3 випадки), антонімічний переклад (2 випадки).

Найпоширенішим способом відтворення семантики та функціонального навантаження фразеологізмів у романі є переклад частковим еквівалентом. Його використання зумовлене відсутністю у мові перекладу фразеологізму, еквівалентного оригіналу за образною основою та/або граматичною структурою. Ми виявили, що образи, що лежать в основі часткових відповідників, переважно є абсолютно різними. Наприклад, внутрішня форма оказіонального фразеологізму *de tres mil docenas de demonios* ґрунтується на гіперболізованому образі величезкої кількості демонів, які у багатьох культурах символізують небезпеку. Цей фразеологізм використовується Доном Іносенсіо для вираження роздратування та сильної неприязні до Пепа Рея: «*Sí; pero bien sabe usted que ese ingeniero de tres mil docenas de demonios...*» [Pérez Galdós

1876, с. 246]. Повторно використовуючи зазначений фразеологізм в іншому фрагменті роману, автор підсилює його стилістичну функцію шляхом збільшення числівникового компонента: «*Por ese ingeniero de tres mil o cuatro mil docenas de demonios.*» [Pérez Galdós 1876, с. 247]. У перекладі обидва варіанти поданого фразеологізму відтворено наявним в українській мові аналогом *грим би його побив*, який ґрунтується на уявленні про грим як прояв вищої сили, що карає людину за неправильні дії. Крім зміни образу, частковий відповідник має зовсім іншу граматичну структуру: іспанський фразеологізм представлений прикметниковою синтагмою, а український аналог – повноцінним реченням. Попри це, обидва фразеологізми мають яскраве емоційне забарвлення і виконують однакову стилістичну функцію у тексті.

Іншим прикладом збереження у перекладі виразності оригіналу зі зміною граматичної структури та метафоричної основи є відтворення іспанського фразеологізму *de manga ancha* українським відповідником *дивитися крізь пальці*: «*Los militares son gente de manga ancha...*» [Pérez Galdós 1876, с. 245] – «*Ті вояки дивляться на все крізь пальці...*» [Перес Гальдос 1978, с. 167]. Ці фразеологізми різняться за своєю синтаксичною функцією: оригінальний фразеологізм у реченні виконує роль означення, тоді як український еквівалент – роль присудка. Однак, як і у попередньому прикладі, наведені фразеологізми мають однакову комунікативну функцію: вони виражають оцінювальне ставлення священика до поведінки військових, адже таким чином Дон Іносенсіо підкреслює їхню непослідовність та поблажливість у службових питаннях.

Також було зафіксовано випадки, коли частковий еквівалент поступається оригінальному фразеологізму за рівнем експресивності. Передусім це пов'язано з більшою прозорістю внутрішньої форми відповідника у мові перекладу порівняно з оригіналом. Наприклад, використаний у романі іспанський фразеологізм *meterse en camisa de once varas* має високий ступінь ідоматичності. Його виникнення сягає своїм корінням у Середньовіччя і пов'язане з кастильським ритуалом імітування пологів під час усиновлення дитини. Однак у перекладі його відтворено фразеологізмом *втручатися не у*

свою справу, значення якого легко виводиться зі значення його компонентів. Схожим чином у тексті перекладу відтворюється образний фразеологізм *pegar la hebra*, який Дон Іносенсіо використовує з доброзичливою іронією для позначення тривалої та невимушеної розмови між Хасінто і Росаріо: «*Cuando pegan la hebra, hay que dejarles.*» [Pérez Galdós 1876, с. 87]. Використаний український еквівалент *заводити розмову* має схожу граматичну структуру з оригінальним фразеологізмом і зберігає його смислове наповнення, але поступається йому за ступенем ідіоматичності: «*Коли вони заводять розмову, краще їх не чіпати.*» [Перес Гальдос 1978, с. 67].

У романі нерідко частковими еквівалентами виступають фразеологізми з подібною внутрішньою формою, але з відмінною структурою. Наведемо приклад фразеологізму *pendiente de un cabello*, який входить до складу типової для іспанської мови дієслівної перифрази *tener + participio*: «*Sé muy bien que nos aguardan días terribles; que cuantos vestimos el hábito sacerdotal tenemos la vida pendiente de un cabello...*» [Pérez Galdós 1876, с. 201]. У перекладі цей вираз відтворено дієслівною синтагмою *висіти на волосинці*: «*Я чудово знаю, що на нас чекають жахливі дні, що життя наше, - тих, хто носить сутану, - висить на волосинці...*» [Перес Гальдос 1978, с. 138]. Попри граматичні відмінності, ці фразеологізми об'єднує спільний образ, що підкреслює крихкість становища священиків і надає висловленню виразної драматичності. Такий ефект досягається метафоричним переосмисленням компонентів фразеологізму, що дозволяє відобразити стан емоційного напруження та тривожного очікування через відсутність надійної опори.

У ході аналізу було виявлено випадки часткового збереження образної основи оригіналу. Так, у тексті перекладу трапляється гіперонімічна заміна образу мушки на образ комашки: «*Siempre haciéndose la mosquita muerta...*» [Pérez Galdós 1876, с. 55] – «*Прикидається невинною комашкою...*» [Перес Гальдос 1978, с. 46]. З метою збереження образності перекладачка віддає перевагу саме цьому фразеологізму, хоча в українській мові поширенішим є фразеологізм *прикидатися овечкою*. Крім того, додавання зменшено-пестливих

суфіксів до основ іменників *mosca* та *комах* (-*it*- в іспанському та -*к*- в українському варіанті) додатково посилює контраст між зовнішньою удаваною простодушністю і невинністю та справжніми намірами персонажа.

Набагато рідше трапляються випадки збереження образності оригінального фразеологізму та його функцій у тексті з незначними відмінностями у лексичному складі та/або у порядку його компонентів. Серед часткових відповідників ці фразеологізми демонструють найвищий можливий ступінь еквівалентності. Так, для відтворення фразеологізму *la octava maravilla* використано еквівалентний йому український фразеологізм *восьме чудо світу*. Обидва вирази позначають щось надзвичайне, гідне захоплення і містять алюзію на найвидатніші пам'ятки Стародавнього світу, «Сім чудес світу». У романі оригінальний фразеологізм використовує Доном Іносенсіо для підкреслення величі церкви як архітектурного дива, яка має виняткове значення у духовному житті жителів Орбахоси.

Фразеологізми *en cuerpo y alma* і *душею й тілом* є повністю еквівалентними за своїм значенням, синтаксичною функцією та образною основою, однак мають незначні структурні відмінності, які полягають у різному порядку розташування іменників у МО та МП та у використанні в іспанському виразі прийменника *en* для вираження значення, яке в українській реалізується через орудний відмінок іменників. У реченні обидва фразеологізми виконують функцію обставини способу дії і підкреслюють довіру Пепе Рея до Естебанільо: «*El muchacho está vendido a mí en cuerpo y alma.*» [Pérez Galdós 1876, с. 256] – «*Хлопець відданий мені душею й тілом.*» [Перес Гальдос 1978, с. 174]. Образність цих виразів базується на метафоричному переосмисленні двох начал людської сутності, тіла та душі, що виступають символами повної і всебічної відданості. Таким чином герой заспокоює Росаріо, обіцяючи їй, що садівник як надійний і вірний помічник виконає його доручення.

Другим за частотністю є переклад однослівним відповідником. Його часто вважають різновидом попереднього способу перекладу, оскільки, окрім відтворення семантики оригінального фразеологізму, використання цього

прийому інколи дозволяє зберегти його експресивність. Це можна проілюструвати на прикладі іспанського дієслівного фразеологізму *hacer frente*, який у тексті перекладу передано дієсловом *відбивати*, що лаконічно передає значення і виразність оригіналу. У прямому значенні це слово позначає фізичну дію, спрямовану на захист або відбиття удару, тобто повернення впливу в протилежному напрямку. У переносному ж значенні воно вживається у значенні протистояти чийсь діям або чинити опір. У романі цей фразеологічний відповідник відтворює зусилля брата Донї Перфекти, Хуана, спрямовані на стримання тиску кредиторів і допомозі сестрі впоратися з борговими зобов'язаннями: «*Principió por obligar a su hermana a residir en Orbajosa, administrando por sí misma sus vastas tierras, mientras él **hacía frente** en Madrid al formidable empuje de los acreedores.*» [Pérez Galdós 1876, с. 26] – «*Перш за все він змусив сестру поселитися в Орбахосі, щоб вона управляла там великим маєтком, а сам тим часом **відбивав** у Мадриді шалений натиск кредиторів.*» [Перес Гальдос 1978, с. 29].

Мінімальні втрати експресивності спостерігаються і при відтворенні зневажливого ставлення Крістобаля Рамоса до Пепа Рея, коли перший у оригіналі дає інженеру саркастичне прізвисько *Poquita Cosa*: «*Eso lo ha de hacer el don Pepe **Poquita Cosa** con sus matemáticas. Nice mal en decirle que le rebanaría el pescuezo. A un muñeco de ese estambre se le coge de una oreja y se le echa de remojo en el río.*» [Pérez Galdós 1876, с. 194]. Цей колоритний фразеологізм використовується в іспанській мові на позначення слабкої, безхарактерної людини. Додавання суфікса *-it-* для творення демінутиву від прикметника *rosa* посилює глузливий відтінок фразеологізму і надає йому ще більшої виразності. Схожий стилістичний ефект справляє і український відповідник *нікчема*: «*Отой дон Пепе **нікчема** зі своєю математикою. Я помилився, коли сказав, що зверну йому шию. Те опудало треба вхопити за вухо й кинути в річку - нехай собі помокне.*» [Перес Гальдос 1978, с. 134].

Цим способом перекладу влучно відтворено і негативну конотацію дієслівного фразеологізму *no tener dos dedos de frente*. У романі він

використовується для характеристики Марії Ремедіос як недалекоглядної людини. У відповідь на пропозицію племінниці священника залякати Пепе Рея Донья Перфекта висловлює критику щодо її нездатності належно усвідомити серйозність ситуації та проявити розважливність: «*Tú no tienes dos dedos de frente, Remedios, y cuando quieres resolver un problema grave, sales con tales patochadas.*» [Pérez Galdós 1876, с. 220]. В українському перекладі для відтворення семантики обмеженого кругозору персонажа використовується прикметник *вузьколобий*, який надає висловлювання яскравого емоційного забарвлення: «*Ну й вузьколоба ж ти, Ремедіос: хотіти вирішити якусь серйозну проблему й пропонувати такі дурниці.*» [Перес Гальдос 1978, с. 151].

Водночас були випадки, коли під час перекладу передавалася лише семантика оригіналу, тоді як його образність втрачалася. Наприклад, прислівниковий фразеологізм *a las mil maravillas* зі значенням «дуже добре» у романі використовується з дієсловами *sentar* «пасувати» та *cantar* «співати» і у перекладі відтворюється українськими прислівниками *дуже* («дуже йому пасувало») [Перес Гальдос 1978, с. 41] та *гарно* («гарно співаєте» [Перес Гальдос 1978, с. 83]). Образність оригіналу не зберігається і при перекладі фразеологізму *a tacha martillo*, що у контексті підкреслює ґрунтовні знання Хасінто. У перекладі його відтворено нейтральним однослівним відповідником «точно».

Переклад за допомогою однослівного відповідника використовується у випадках, коли один і той самий фразеологізм трапляється у тексті декілька разів. Цей прийом дозволяє уникнути повтору часткового еквівалента та урізноманітнити текст. Так, для перекладу фразеологізму *no tenerlas todas consigo*, що позначає занепокоєння і тривогу, використовується як частковий відповідник (*не по собі*), так і однослівний відповідник (*бояться*).

Застосування цього способу є виправданим у разі відсутності у МП виразу, який би надавав висловлюванню такого самого жартівливого відтінку, як і оригінальний фразеологізм. Так, іспанський фразеологізм *la sin hueso* («язик») відтворено українським відповідником, що передає лише його

денотативне значення: «*Detúvose para seguir comiendo, y luego que la sin hueso quedó libre, continuó así...*» [Pérez Galdós 1876, с. 48] – «Він замовк, щоб прожувати страву, і, коли **язик** його звільнився, повів далі...» [Перес Гальдос 1978, с. 43].

З цієї ж причини перекладачка використовує і спосіб описового перекладу. Наприклад, цей прийом дозволяє частково зберегти виразність оригінального фразеологізму *con el alma en un hilo*. За допомогою метонімічної конструкції *душа моя не знає спокою* у мові перекладу вдало передається атмосфера постійного нервового напруження, почуття небезпеки та страху, що відчуває Донья Перфекта за себе і доньку.

Певною мірою у МП відтворена образна насиченість фразеологізму *un mundo*. У його основі лежить метафоричне переосмислення ідеї про світ як про символ чогось великого і важкого. За його допомогою у романі передається психологічний стан Росаріо під час розмови з матір'ю: «*Rosario quería hablar, sacudía la cabeza, encima de la cual se le había puesto un mundo.*» [Pérez Galdós 1876, с. 264]. Використана перекладачкою описова конструкція *важкий тягар* не тільки зберігає семантику оригінального виразу, а і його експресивне забарвлення, оскільки словникове значення іменника «тягар», тяжка моральна ноша, додатково посилюється прикметником «важкий»: «*Rosario хотіла щось сказати, вона стріпувала головою, наче намагалася скинути важкий тягар.*» [Перес Гальдос 1978, с. 178].

Однак частіше тлумачення значення фразеологічної одиниці вільним словосполученням призводить до втрати граматичних та стилістичних особливостей оригіналу. Зазначене спостерігається при відтворенні фразеологізму *no dejarle bien parado a alguien* «залишати когось у невігідному становищі». У перекладі його передано описовою конструкцією *завдати прикрощів*, яка має досить нейтральне забарвлення і не відповідає оригіналу за ступенем експресивності.

У низці проаналізованих прикладів збереження експресивно-семантичного наповнення оригінальних фразеологізмів вимагало застосування

комбінованого перекладу. У романі цей спосіб передбачає передачу значення іспанського фразеологізму однослівним відповідником, а відтворення експресивності – повним чи частковим фразеологічним еквівалентом або калькою. Так, єдина відмінність між фразеологізмами *ser como dos gotas de agua* та *бути схожими як дві краплі води* полягає тому, що поряд з українським еквівалентним фразеологізмом використано прикметник *схожий*, який частково експлікує значення всього фразеологізму. У обох мовах подані фразеологізми вказують на майже повну зовнішню схожість між двома людьми: «*En el modo de mirar sobre todo sois como dos gotas de agua.*» [Pérez Galdós 1876, с. 40] – «*Ви схожі, як дві краплі води, а особливо - очі.*» [Перес Гальдос 1978, с. 37].

Іншим прикладом використання комбінованого перекладу є відтворення іспанського фразеологізму *hacer buenas migas* дієсловом «заприятелювати» та частковим еквівалентом *водою не розіллеш*: «*Vamos, se me figura que ustedes dos van a hacer buenas migas.*» [Pérez Galdós 1876, с. 71] – «*Уявляю, як ви з ним заприятелюєте, і водою не розіллеш.*» [Перес Гальдос 1978, с. 56]. Перекладачка вдається до цього способу з метою збереження конотації оригіналу. Із контексту роману стає зрозумілим, що священник використовує наведений вираз із легким гумором та іронією. Хоча Дон Іносенсіо і каже, що Пеппе Рей та Хасінто швидко знайдуть спільну мову, він розуміє, що інженер та його небіж мають різні світоглядні позиції: перший просуває ідеї прогресу, лібералізму, а другий є представником реакціонерів.

Схоже значення має фразеологізм *ser uña y carne*, для відтворення якого використано прийом калькування оригіналу у поєднанні з описовим перекладом. В іспанській мові зазначений фразеологізм має усталене переносне значення «мати багато спільного з кимось, співпадати у поглядах»: «*Mi sobrino es el gobierno, el brigadier, el alcalde nuevo, el juez nuevo, porque todos le favorecen a causa de la unanimidad de sus ideas; porque son uña y carne, lobos de la misma manada...*» [Pérez Galdós 1876, с. 222]. Однак для української мови калькована метафора є неприродною, а тому читачу складно сприйняти цей вираз. З огляду на це, виникає потреба у поясненні вихідного семантичного

навантаження: «*Мій небіж - це уряд, бригадний генерал, новий алькальд, новий суддя; всі вони сприяють йому, бо думають однаково; вони **невіддільні один від одного, як ніготь від пальця, це вовки з однієї зграї...***» [Перес Гальдос 1978, с. 152]

Загалом прийом калькування використовується набагато рідше для відтворення фразеологізмів у перекладі. Цей спосіб є особливо продуктивним для тих виразів, що утворилися внаслідок метафоризації, коли образ, закладений в основі оригіналу, має схожий символічний зміст і у цільовій мові. Внаслідок цього у перекладі ніби створюється новий для мови-реципієнта фразеологізм, компоненти якого викликають у читачів схожий асоціативний ряд, що і складові вихідного фразеологізму у носіїв мови-джерела. Так, знайомою для українського читача є метафорична основа іспанського фразеологізму *saber de qué pie cojea*, використаного у романі у значенні «знати чиясь слабе місце, недоліки»: «*Es preciso engolfarse en estos países encantadores, ver de cerca esta gente y oírle dos palabras para saber de qué pie cojea.*» [Pérez Galdós 1876, с. 162]. Оригінальна асоціація кульгання-недолік сприймається у перекладі природньо, адже в українській мові вже є фразеологізм *кульгати на обидві ноги* «мати багато недоліків», який використовує подібний образ для передачі схожого значення. З огляду на це буквальный переклад зазначеного фразеологізму не викликати труднощів у декодуванні його семантичного та стилістичного навантаження: «*Так, необхідно дослідити ці чарівні місця, зблизька глянути на місцевих людей і почути від них хоч слівце, щоб дізнатися, на яку ногу вони кульгають.*» [Перес Гальдос 1978, с. 113].

Шляхом дослівного перекладу відтворено і яскраво образний фразеологізм *a sangre y fuego*, який має значення «з великою жорстокістю». В основі його внутрішньої форми лежить уявлення про кров та вогонь як символів крайньої жорстокості під час втілення у життя певного задуму. Разом ці образи формують уявлення про жорстоке протистояння, що виключає будь-які спроби порозуміння між противниками. В українській мові теж існує вислів

з подібною семантикою та образною основою: *вогнем і мечем*. Можемо припустити, що перекладачка надала перевагу калькуванню (*вогнем та кров'ю*), а не частковому відповіднику через прагнення зберегти інтенцію автора наголосити на нещадному кровопролитті, яке відбувається в Орбахосі щоразу, коли з'являється ризик похитнути їхній усталений порядок.

Калькування є доречним і при перекладі прислівникового фразеологізму *a fuego lento* «на повільному вогні». В іспанській мові завдяки метафоричному переосмисленню вираз виходить за межі свого буквального значення і починає символізувати повільний, ледь помітний процес виконання якоїсь дії, переважно у негативному сенсі. У романі за допомогою цього фразеологізму підкреслюється довготривалий прихований психологічний тиск на Пепе Рея в Орбахосі, що відбувався за сприяння Донї Перфекти. Автор майстерно обіграє образну основу фразеологізму, використовуючи його з дієсловом *achicharrar* «готувати їжу на вогні»: «...*con los labios llenos de sonrisas y de palabras cariñosas, me ha estado matando, achicharrándome a fuego lento...*» [Pérez Galdós 1876, с. 168]. З огляду на те, що в українській мові відсутній образний фразеологізм зі схожою структурою та семантикою, буквальне відтворення зовнішньої та внутрішньої форми вихідного фразеологізму є ефективним засобом відтворення художнього ефекту оригіналу: «...з солодкими словами на вустах, посміхаючись, ви катували мене, підсмажуючи **на повільному вогні...**» [Перес Гальдос 1978, с. 116].

Невелика кількість фразеологічних одиниць у романі перекладена прийомом контекстуальної заміни. Він передбачає застосування певних семантичних трансформацій, зокрема модуляції, які полягають у відтворенні значення фразеологічної одиниці не буквальним словниковим відповідником, а тим виразом, що передає його семантичні і стилістичні особливості в конкретному контексті. Загалом використання цього способу є вдалим перекладацьким рішенням, оскільки дозволяє зберегти зв'язність та цілісність вихідного тексту та досягти природності його звучання. Використання ж інших способів перекладу часто призводить до буквалізму, що робить текст штучним і

складним для сприйняття читачем. Так, наприклад, влучно перекладено фразеологізм *en el disparadero*, словникове значення якого тісно пов'язано з його внутрішньою формою. В основі виразу лежить образ готового до спуску курка вогнепальної зброї, що символізує обставини, що тиснуть на людину і підштовхують її до певних дій. У реченні цей вираз набуває нового семантичного відтінку: у поєднанні з іменником *violencia* «лють» він передає внутрішній стан Пепа Рея. Герой знаходиться у стані афекту, під прямим впливом агресивних емоцій: «*Hallábase en el disparadero de la violencia, y un ímpetu irresistible le empujaba, lanzándole contra su interlocutora.*» [Pérez Galdós 1876, с. 167]. У цьому випадку контекстуальна заміна зумовлена нетиповим для української мови формулюванням оригінального речення, до якого входить фразеологізм. З огляду на це, у перекладі використано природніший для МП вираз: «**Шалений гнів засліпив Рея, і він уже не міг зупинитися...**» [Перес Гальдос 1978, с. 115]. Реалізувати семантику емоційної напруги Пепа Рея допомагає дієслово «засліпити», яке використовується в переносному значенні (позбавити людину самоконтролю).

Цим способом перекладу відтворено і вираз *partir un piñón*, який є модифікованим варіантом фразеологізму *estar a partir un piñón/confite* «бути у хороших стосунках з кимось». У романі фразеологізм використовується, щоб показати, як з часом змінилася запальна вдача Крістобала Рамоса. Він уже не влаштовує заворушення у провінції і не вступає у конфлікт з військовими: «*Aseguran fieles testigos que se le veía en amor y compañía con los militares, **partiendo un piñón con éste o el otro sargento en la taberna...***» [Pérez Galdós 1876, с. 186]. Під час перекладу цього речення існує ризик тавтології, оскільки перед зазначеним фразеологізмом вжито інший, *en amor y compañía*. Складність полягає у тому, що значення обох фразеологізмів є подібним, при чому другий фразеологізм певною мірою конкретизує значення першого. З огляду на це перекладачка використовує модуляцію (дружити – часто проводити час разом): «**Надійні свідки запевняють, що він живе в мирі злагоди з військовими, що його частенько можна побачити з тим чи іншим сержантом у таверні...**» [Перес

Гальдос 1978, с. 128]. Переклад влучно відтворює не тільки відтінки початкового значення фразеологізму, а й логіку і комунікативну мету висловлювання.

Цей прийом було використано і для перекладу фразеологізму *sin habla*, який передає стан глибокого шоку. У романі він згадується у розмові Марії Ремедіос з дядьком, яка висловлює серйозне занепокоєння тим, що надіслані урядом війська увійдуть до їхнього дому і почнуть влаштовувати обшуки: «*Te juro que si veo entrar uno de los de pantalón encarnado me caigo sin habla.*» [Pérez Galdós 1876, с. 232]. У перекладі приголошення, яке відчуватиме у цій ситуації племінниця священника, передано словосполученням *на цьому ж таки місці*, що органічно поєднується з дієсловом «впасти»: «*Слово честі, як тільки я побачу, що до нас входить хтось із тих, в червоних штанях, то впаду на цьому ж таки місці.*» [Перес Гальдос 1978, с. 158]. У цьому випадку контекстуальний відповідник вдало передає як значення, так і яскраве емоційне забарвлення оригіналу.

Відтворення фразеологічних одиниць абсолютним еквівалентом значно поступається за частотністю використання іншим способам перекладу. Насамперед це пов'язано з розбіжностями у лексико-граматичній структурі фразеологізмів двох мов, відмінностями у ступені прозорості їх внутрішньої форми, різницею в образах, що лежать в основі багатьох семантично переосмислених фразеологізмів, а також неоднаковим рівнем експресивності у вихідній та цільовій мовах. Результати аналізу свідчать, що передусім зазначені характеристики збігаються у фразеологізмів, що мають спільне історичне походження або використовують спільні образи для позначення загальнолюдських концептів, пов'язаних з матеріальними, духовними чи соціальними аспектами життя. Так, іспанський фразеологізм *quitarse el sombrero* та український *знімати шапку (скидати капелюха)* позначають жест зняття головного убору як прояв пошани, який бере початок з глибокої давнини. Звичай знімати певний елемент одягу на знак покори завойовникам зародився у рабовласницькій державі Ассирії, а згодом набув свого поширення

у Стародавньому Римі та Греції. У середньовічній Європі звичка знімати головний убір слугувала для вияву поваги до феодалів. Згодом це правило настільки укорінилося у людській свідомості, що його перейняла і Церква, зобов'язавши чоловіків знімати головні убори перед входом до храму. З огляду на глибоке коріння зазначеного фразеологізму, його відтворення у перекладі не викликає жодних труднощів: «...*el gobernador de la provincia se le quita el sombrero.*» [Pérez Galdós 1876, с. 19] – «...сам губернатор провінції знімає перед ним шапку.» [Перес Гальдос 1978, с. 25].

У перекладі було виявлено і абсолютні еквіваленти, що виконують евфемістичну функцію у романі. Так, фразеологізми *alzar la mano* та *підняти руку* мають однакову структуру (дієслово + іменник) та ґрунтуються на візуальному образі: перед тим як вдарити, людина спершу піднімає руку. У романі він використовується в описі чуток про Пепе Рея, які поширились Орбахосою. Мешканці провінційного містечка звинувачували інженера в агресії до Донї Перфекти, що він нібито намагався її вдарити, коли та відмовилася видати свою дочку за нього заміж. З одного боку, евфемізм посилює драматизм описаної ситуації, а з іншого боку, він залишає місце для сумнівів у правдоподібності пліток місцевих жителів.

На спільному уявленні у МО та МП про вимовлене слово як про акт взяття на себе певного зобов'язання ґрунтуються фразеологізми *dar palabra* в іспанській мові та *дати слово* в українській мові. Ці вирази мають однакову граматичну структуру (дієслово + іменник) та позначають урочисту обіцянку та відповідальність за її виконання. Переклад абсолютним еквівалентом дозволяє підкреслити високий ступінь відповідальності Франсіско Асеро перед новим губернатором та етичний обов'язок дотримати свою обіцянку не влаштовувати заколоти в Орбахосі.

У поодиноких випадках спостерігається застосування прийому опущення вихідних фразеологічних одиниць. Переважно цей спосіб не веде до значних стилістичних чи змістових втрат, оскільки семантичне та функціональне навантаження оригінальних фразеологізмів реалізується у найближчому

контекстуальному оточенні. Так, наприклад, було опущено фразеологізм *en el acto* «миттєво», зміст якого у реченні імпліцитно відтворює дієсловною конструкцією «впасти мертвим». Зважаючи на це, потреби у перекладі зазначеного фразеологізму не виникає: «...*Pepe Rey a eso de las doce de la noche, penetró en la huerta de esta casa y se pegó un tiro en la sien derecha, quedando muerto en el acto.*» [Pérez Galdós 1876, с. 271] – «...біля дванадцятої години ночі Пепе Рей пробрався у садок біля будинку, вистрелив собі у праву скроню і внав мертвий.» [Перес Гальдос 1978, с. 183].

З цієї ж причини було опущено іспанський фразеологізм *de cuerpo entero* «повністю, цілком». Завдяки метафоризації відбувається перехід від буквального сприйняття значення фразеологізму до символічного, за яким цей вираз починає позначати повну внутрішню залученість людини у певний процес. У тексті цей вираз використано поряд з іншим, індивідуально-авторським фразеологізмом *darse un baño*, який означає «відчутти глибоку єдність з чимось». Таким чином, значення цього фразеологізму вбирає у себе зміст першого, оскільки неможливо злитися з чимось частково: «*Crean ustedes que hace tiempo deseo darme, como decía no sé quién, un baño de cuerpo entero en la naturaleza...*» [Pérez Galdós 1876, с. 40] – «Повірте, я вже давно мрію, як сказав хтось, злитись з природою» [Перес Гальдос 1978, с. 37].

Певні семантичні втрати спричиняє опущення вихідного фразеологізму *aquí* у *allí*, який має значення «хаотично». У романі його використано на позначення розсіяного, метушливого погляду Росаріо під час розмови з Пепе Реєм, коли той відкрито демонструє свою симпатію до дівчини: «*Rosarito se ruborizó; pero esforzándose en hacer huir su sonrojo con sonrisas y miradas dirigidas aquí y allí, dijo...*» [Pérez Galdós 1876, с. 62]. У цьому контексті поданий фразеологізм дозволяє читачу зрозуміти, що Росаріо, кидаючи погляди у різні сторони, намагається приховати своє збентеження та зніяковіння. Хоча у перекладі передано основну ідею оригіналу, опущення цього виразу веде до втрати важливої деталі, яка підкреслює знервованість дочки Доньї Перфекти і бажання, щоб брат не помітив цього: «*Rosarito zamarilase; она відвела погляд*

від брата і, всміхнувшись, щоб приховати зніяковіття, мовила...» [Перес Гальдос 1978, с. 51]. З огляду на це можемо стверджувати, що переклад не відтворює певний семантичний відтінок оригіналу.

Найменше прикладів з-поміж проаналізованого матеріалу припадає на фразеологізми, перекладені антонімічним способом. Його використання зумовлено прагненням перекладачки зробити текст природним і зрозумілим для українського читача, адже переклад, особливо художній, не є механічною передачею слів – він має сприйматися як оригінал. Так, адаптації до норм української мови вимагає фразеологізм *a la ligera*. В іспанській мові він має значення «легковажно, бездумно». У контексті твору цей вираз використовується разом з часткою *no* «не» і підкреслює наполегливість та дисциплінованість Хасінто, який присвячує багато часу читанню наукової літератури: «*El señor don Jacinto —dijo Pepe Rey— no escribe a la ligera y se prepara bien para que sus obras sean un tesoro de erudición*» [Pérez Galdós 1876, с. 90]. У перекладі це речення вимагає переформулювання, адже в українській мові опис позитивних рис людини зазвичай здійснюється у стверджувальній формі: «Сеньйор Хасінтіто, - зауважив Пепе Рей, - **серйозно** ставиться до справи, він старанно готується, щоб його твори стали скарбницею ерудиції.» [Перес Гальдос 1978, с. 69]. Водночас збереження заперечної форми «не легковажно» ускладнювало б сприйняття змісту і комунікативної мети висловлювання, що у свою чергу негативно вплинуло б на загальне враження від твору.

У випадку фразеологізму *seguir en sus trece* «вперто стояти на своєму» антонімічний переклад застосовується для точнішої передачі конотативного забарвлення оригіналу. Функціональне навантаження цього виразу в романі полягає у підсиленні роздратування і обурення Марії Ремедіос через непоступливість Пепе Рея у своїх намірах одружитися на Росаріо. Для того, щоб вдало відтворити емоційно-експресивний заряд оригіналу в українській мові, перекладачка замінює вихідне стверджувальне речення з дієслівним фразеологізмом на питально-риторичне, яке містить антонімічний компонент

«вгамуватися», значення якого посилюється часткою «вже»: «*Y él sigue en sus trece...*» [Pérez Galdós 1876, с. 217] – «*І коли він вже вгамується.*» [Перес Гальдос 1978, с. 148].

Отже, можна зробити висновок, що вибір перекладацької стратегії багато у чому залежить від особливостей самих фразеологічних одиниць та контексту, в якому вони використовуються. Проведене дослідження показало, що найпоширенішими способами передачі іспанських фразеологізмів українською мовою є переклад частковим та однослівним відповідником, застосування яких забезпечує часткове відтворення образності оригіналу. За відсутності відповідника іспанському фразеологізму перекладачка вдавалася до описового перекладу, що дозволяє передати лише його семантику. Коли використання фразеологічного чи описового перекладу не дає можливості передати комунікативну мету висловлювання, ефективним прийомом є переклад контекстуальним відповідником. Для перекладу образних фразеологізмів, значення яких ґрунтується на універсальних метафорах, було використано прийом калькування, який дає змогу вдало передати смислове наповнення та прагматичний ефект оригіналу. Також для точнішої передачі значення та функції фразеологізмів у романі було зафіксовано комбінацію описового перекладу та калькування, часткового еквівалента та однослівного відповідника, однослівного та повного відповідника. Враховуючи різний культурний та історичний контекст розвитку іспанської та української мов, передача використаних у романі фразеологізмів абсолютним еквівалентом у тексті перекладу можлива в незначній кількості випадків, а саме коли фразеологізми в обох мовах мають спільне історичне підґрунтя або коли в основі їхнього значення лежить образ, що однаково інтерпретується і у мові-джерелі, і у мові перекладу. Використання прийому опущення прислівникових фразеологізмів, яка позначають спосіб дії, має на меті уникнення надмірності у перекладі і не спричиняє семантичних втрат, тому потреби у використанні прийому компенсації у тексті перекладу немає. У ході аналізу було зафіксовано поодинокі випадки застосування антонімічного перекладу, що зумовлено

неприродністю структурно-семантичних моделей побудови оригінальних фразеологізмів. Також ми виявили, що у разі повторного вживання фразеологізму для уникнення тавтології та увиразнення тексту у романі у кожному окремому контексті було використано різні способи відтворення фразеологічних одиниць у перекладі.

Висновки до другого розділу

Особливістю роману Б. Переса Гальдоса «Донья Перфекта» є широке використання фразеологічних одиниць, які допомагають сформувати особливий колорит літературного твору, надають йому виразності і наповнюють його новими сенсами. Вони не тільки слугують відображенням авторського бачення суспільства своєї епохи, а й виконують важливу стилістичну роль, збагачуючи художній світ роману і виступаючи ефективними засобами передачі індивідуального стилю автора. З огляду на це адекватна передача фразеологізмів у тексті перекладу є ключовою для збереження естетичної функції оригіналу. У результаті аналізу особливостей функціонування ідіоматичних фразеологічних одиниць у романі нам вдалось виявити основні труднощі їхнього перекладу, які можуть виникати як на етапі ідентифікації фразеологізмів, так і безпосередньо на етапі добору відповідника. Окрім того, що у перекладі має бути відтворена передана образність фразеологізму, його функціональне навантаження у тексті та стилістичне забарвлення, додаткові складнощі становить відтворення смислових і стилістичних відтінків модифікованих та індивідуально-авторських фразеологізмів.

Було виявлено, що використані автором у романі фразеологічні одиниці передаються в українському тексті перекладу з урахуванням їхніх семантичних, граматичних та стилістичних особливостей. Основними способами перекладу фразеологізмів є переклад частковим відповідником, переклад однослівним відповідником та описовий переклад. До менш поширених прийомів належать калькування, комбінований переклад, контекстуальна заміна, переклад абсолютним еквівалентом та антонімічний переклад.

Підсумовуючи, можна сказати, що під час передачі фразеологізмів перекладачка зосереджує основну увагу на відтворенні їхнього значення, навіть якщо це супроводжується втратою образності чи зміною граматичної структури. Наші спостереження дають змогу дійти висновку, що вибір відповідної стратегії перекладу не є випадковим і кожен із зазначених способів перекладу був використаний з урахуванням лінгвокультурних особливостей фразеологічних одиниць та їхнього контекстуального оточення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Фразеологізми – це складний за своєю природою лінгвокультурний феномен. Вони охоплюють широкий спектр мовних одиниць, які мають різні функції, структуру, ступінь злитності та стійкості компонентів. Огляд лексикографічної та наукової літератури засвідчив наявність великого розмаїття термінів на позначення цього мовного явища. Ми виявили, що на позначення об'єкта фразеології в іспаністиці найчастіше використовується родовий термін «unidad fraseológica», а в україністиці – «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця». Відносно цих термінів видовими є поняття «locuciones», «modismos», «idiotismos», «frases hechas», «expresiones fijas», «dichos», «giros» в іспанській мові та «ідіоми», «фразеологічні єдності», «фразеологічні вирази», «фразеологічні сполучення», «фразеологізовані словосполучення». Аналіз підходів зарубіжних та вітчизняних мовознавців до визначення поняття фразеологізму дозволив виокремити основні критерії їх виділення серед інших мовних одиниць: багатоконпонентний склад, стійкість, семантична цілісність та відтворюваність. Водночас було з'ясовано, що залежно від позиції дослідника щодо обсягу фразеології до її складу можуть включатися або, навпаки, виключатися стійкі вирази з низьким ступенем ідіоматичності та такі, що мають граматичну структуру речення. Замість традиційного поділу на широкий та вузький підхід до визначення межі фразеології була запропонована теорія про центр і периферію фразеологічного фонду, згідно з якою найближчими до центру є вирази з граматичною структурою словосполучення, що характеризуються найвищим ступенем ідіоматичності та стійкості. На наш погляд, саме ця концепція найповніше відображає ієрархічну структуру фразеологічної системи.

У ході нашої розвідки також було виявлено основні труднощі перекладу фразеологізмів. Вони пов'язані з генетичною віддаленістю мови оригіналу і мови перекладу, використанням національно маркованих фразеологізмів, подвійною актуалізацією значення фразеологізму у тексті та авторськими модифікаціями узуальних фразеологізмів. Переклад використаних у романі

фразеологічних одиниць додатково ускладнюється інтенсивним використанням письменником стилістично забарвлених фразеологізмів та введенням індивідуально-авторських виразів, що спонукає перекладача шукати творчі рішення для їх відтворення українською мовою. Найбільш продуктивними способами перекладу використаних у романі фразеологізмів стали переклад частковим і однослівним еквівалентом. За допомогою цих прийомів вдається підібрати такий український відповідник, що дозволяє частково відтворити образність оригіналу. Щоб точно передати семантику іспанських фразеологізмів, перекладачка нерідко застосовувала описовий переклад, що, втім, у ряді випадків супроводжувалося втратою виразності оригінального виразу. У випадках, коли використання попередніх способів перекладу не дає можливості передати смислові відтінки та мету висловлювання українською мовою, іспанські фразеологізми були відтворені контекстуальним відповідником. Для перекладу фразеологізмів, побудованих на універсальних метафорах, було обрано прийом калькування, який дозволив зберегти як семантику, так прагматику оригіналу. Щоб зберегти не тільки зміст, а й експресивне забарвлення іспанського фразеологізму, у деяких випадках перекладачка поєднувала описовий переклад та калькування, переклад частковим еквівалентом та однослівним відповідником, переклад однослівним та повним відповідником. З огляду на культурно-історичні відмінності між іспанською та українською мовами підібрати абсолютний еквівалент у мові перекладу можливо лише тоді, коли обидва вирази мають спільну етимологію або коли в їх основі лежить образ, який однаково сприймається в обох культурах. У невеликій кількості випадків у перекладі було опущено прислівникові фразеологізми, які позначають спосіб дії. За допомогою цього прийому вдалося уникнути лексичного перенавантаження тексту перекладу без шкоди для змісту. Антонімічний переклад був ефективним для передачі іспанських фразеологізмів, структурно-семантичні моделі побудови яких не відповідали нормам української мови. Також було зафіксовано, що у випадках повторного використання фразеологічних одиниць у романі перекладачка

використовувала різні прийоми перекладу, що дає змогу урізноманітнити текст, а у деяких випадках уникнути штучності у перекладі, адже у різних контекстах один і той самий фразеологізм може набувати різних відтінків значення, а отже, може відтворюватися як постійним, так і контекстуальним відповідником. Проведене перекладознавче дослідження показало, що для перекладачки важливо було не тільки передати семантику іспанських фразеологізмів в українській мові, а й зберегти їхню образність та функціонально-стилістичне навантаження у тексті.

Отримані результати нашої розвідки свідчать, що фразеологічні одиниці становлять неабияку складність у процесі художнього перекладу. Для їх адекватного відтворення важливу роль відіграє не лише глибоке знання іноземної й рідної мови, а й сформована соціокультурна компетентність, в основі якої лежить розуміння культурних особливостей і традицій обох народів. Враховуючи наведене, можемо стверджувати, що переклад фразеологізмів вимагає комплексного підходу, що передбачає не лише передачу їхнього лексичного значення, а й врахування їхніх граматичних та стилістичних особливостей, контекстуального оточення та дотримання норм цільової мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. Харків : Вища шк. Вид-во при Харків. ун-ті, 1988. 134 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології : монографія. Харків : Вища шк., 1987. 135 с.
3. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології : навч. посіб. Ужгород, 1999. 176 с.
4. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія : навч. посіб. Київ : Наук. думка, 1973. 438 с.
5. Верба Г. Г. Порівняльна лексикологія іспанської та української мов : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2021. 232 с.
6. Гетьман З. О., Орлова І. С. Теорія і практика перекладу з іспанської мови на українську. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 223 с.
7. Гуменюк І. І. Модифікації фразеологічних одиниць, семантичні та стилістичні особливості їх уживання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Київ: Гельветика, 2020. Т. 31(70), № 2(2). С. 65–72.
8. Демська-Кульчицька О. М. Фразеологія. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 74 с.
9. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (просте речення; еквіваленти речення). Київ : Наукова Думка, 1973. 288 с.
10. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою) : монографія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. для студ. 2.вид., випр. і доп. Київ : Академія, 2006. 463 с.
- 12.Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наук. думка, 1973. 280 с.

13. Смущинська І. В., Циркунова І. В. Основні шляхи відтворення узусних фразеологізмів у перекладі (на прикладі французько-української та іспано-української мовних пар). *Стиль і переклад*. Київ, 2022. № 1(8). С. 93–117.
14. Суарес Куадрос С. Х. Зіставна фразеологія: корпус зооморфізмів в українській та іспанській мовах. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 2012. № 22. С. 292–301.
15. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.
16. Чередниченко О. І. Про мову і переклад : монографія. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
17. Янчук Н. В. Фразеологізми на позначення процесів мовленнєвої та розумової діяльності в романі «Волинь» Уласа Самчука. *Волинь-Житомирщина*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2010. № 22 (1). С. 384–391.
18. Casares J. Introducción a la lexicografía moderna. 3^a ed. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1992. 354 p.
19. Casares J. La frase proverbial y el refrán. *Revista Institucional UPB*, 1964. Vol. 27, N.º 95. P. 36–49.
20. Corpas Pastor G. Diez años de investigación en fraseología: Análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos. Madrid : Iberoamericana, 2003. Vol. 20. 326 p.
21. Corpas Pastor G. Manual de fraseología española. Madrid: Gredos, 1996. 337 p.
22. Corredor Tapias J., Romero Farfán C. A. Aproximación a un lexicón de fraseologismos. *Cuadernos de Lingüística Hispánica*, 2008. N.º 11. P. 153–166.
23. García-Page Sánchez M. Introducción a la fraseología española : Estudio de las locuciones. Rubí (Barcelona) : Anthropos Editorial, 2008. 527 p.

24. García-Page Sánchez M. La teoría fraseológica de Julio Casares: de las locuciones nominales, pronominales y participiales. *Boletín de la Real Academia Española*, 2007. Vol. 87, N.º 296. P. 215–238.
25. Montoro Del Arco E. T. Aproximación a la historia del pensamiento fraseológico español: las locuciones con valor gramatical en la norma culta. : Tesis doctoral. Granada, 2005. 658 p.
26. Ruiz Guillo L. Aspectos de fraseología teórica española. Anejo XXIV de *Cuadernos de Filología*, 1997. 140 p.
27. Sbarbi J. M. Monografía sobre los refranes, adagios y proverbios castellanos y las obras ó fragmentos que expresamente tratan de ellos en nuestra lengua. Madrid : Impr. y litografía de los Huerfanos, 1891. 412 p.
28. Sevilla Muñoz J. La fraseología y la paremiología en los últimos decenios. *Linred: Lingüística en la Red*, 2012. N.º 10. P. 1–29.
29. Spahić E. Los procedimientos de traducción de los fraseologismos y sus funciones dentro de un texto literario. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienisa*, 2020. Vol. 65. P. 377–384. URL: <https://doi.org/10.17234/sraz.65.46>.
30. Suárez Cuadros S. J. Análisis comparativo de las unidades fraseológicas que incluyen un zoomorfismo en los idiomas Ucraniano y Español : Tesis doctoral. Granada, 2006. 333 p.
31. Szalek J. Estructura fraseológica del español moderno (síntesis fraseológico-fraseográficas). Poznań : Wydawn. Nauk. UAM, 2010. 168 p.
32. Tristá Pérez A. M. Estructura interna de las unidades fraseológicas. *Anuario L/L*, 1979-80. N.º 10-11. P. 93–104.
33. Trivić A., Lončar I. Violación de las normas lingüísticas en las expresiones idiomáticas. *Nasleđe*, 2020. N.º 45. P. 45–65.
34. Zuluaga A. La fijación fraseológica. *Thesaurus : boletín del Instituto Caro y Cuervo*, 1975. Vol. 30, N.º 2. P. 225–248.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

35. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Фразеологізм>.

36. Загнітко А. П. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: Твори, 2020. 992 с.
37. Словник української мови: в 11 т., за ред. І. К. Білодіда, Т. 10, Київ, 1979. 658 с.
38. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 2003. 787 с.
39. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: О. О. Тараненко, В. М. Русанівський та ін. 2-ге вид. Київ, Україна : Укр. енциклопедія, 2004. 824 с.
40. Buitrago A. Diccionario de dichos y frases hechas. Madrid : Espasa Libros, 2012. 988 p.
41. Caballero y Rubio R. Diccionario de modismos : (frases y metáforas), primero y único de su género en España. Madrid : Romero, 1900. 1198 p.
42. Cantera Ortiz de Urbina J., Gomis Blanco P. Diccionario de fraseología española: locuciones, idiotismos, modismos y frases hechas usuales en español (su interpretación). Madrid : Abada Editores, 2007. 429 p.
43. Diccionario de locuciones idiomáticas del español actual. URL: <http://www.diccionariodilea.es>.
44. Luna Traill E., Viguera Ávila A., Baez Pinal G. E. Diccionario básico de lingüística. Mexico, D.F. : UNAM, Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Lingüística Hispánica, 2005. 282 p.
45. Real Academia Española : Diccionario de la lengua española, 23^a ed. URL: <https://dle.rae.es>.
46. Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española : Glosario de términos gramaticales [versión 1.0 en línea]. 2019. URL: <https://www.rae.es/gtg/>.
47. Seco M., Andrés O., Ramos G. Diccionario fraseológico documentado del español actual: locuciones y modismos españoles. Madrid : Aguilar Lexicografía, 2004. 1084 p.

48. Varela F., Kubarth H. Diccionario fraseológico del español moderno. Madrid: Gredos, 1994. 296 p.

ДЖЕРЕЛА ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

49. Перес Гальдос Б. Донья Перфекта. Сарагоса / пер. з ісп. Ж. Конєва. Київ : Вид-во худож. літ. «Дніпро», 1978. 350 с.

50. Pérez Galdós B. Doña Perfecta. Madrid : Cárlos Bailly-Bailliere, 1876. 320 p.

RESUMEN

Nuestro trabajo de fin de grado se centra en el tema “Peculiaridades del funcionamiento de las unidades fraseológicas en la novela *Doña Perfecta* de B. Pérez Galdós y su reproducción en la traducción ucraniana».

Las unidades fraseológicas son uno de los recursos más eficaces para reflejar la visión del mundo propia de una lengua. Se emplean con frecuencia en la literatura, ya que contribuyen a que el lector se sumerja más profundamente en el universo artístico de la obra. La transmisión de sus particularidades lingüísticas y culturales representa uno de los desafíos más relevantes en los estudios de traducción. A diferencia de las palabras aisladas, las unidades fraseológicas rara vez cuentan con un equivalente directo en la lengua de destino que conserve con fidelidad su significado, su imagen metafórica y su carga funcional. Según la intención del autor, estas expresiones pueden experimentar modificaciones tanto formales como semánticas, lo que añade una dificultad adicional a la tarea del traductor. Por ello, debido al carácter dinámico de la fraseología, el análisis de cómo se reproducen estas unidades en la traducción de una obra literaria sigue siendo un tema de gran actualidad.

A pesar de que en los estudios modernos en España y Ucrania existen trabajos dedicados a los aspectos lingüísticos y traductológicos de las unidades fraseológicas del español, la cuestión de cómo se reproducen sus particularidades funcionales en el discurso literario dentro del par lingüístico español-ucraniano sigue siendo poco explorada. Esta problemática se ve agravada por la falta de diccionarios fraseológicos bilingües entre el español y el ucraniano.

La aportación científica de la obra consiste en el análisis traductológico de las unidades fraseológicas españolas traducidas al ucraniano en función de su carga funcional y estilística en una obra de ficción.

Este estudio tiene como objetivo analizar el funcionamiento de las unidades fraseológicas en la novela de Benito Pérez Galdós y establecer las estrategias más comunes empleadas para su traducción al ucraniano.

Para alcanzar este objetivo, se plantearon las siguientes tareas:

- analizar el concepto de «unidad fraseológica» tanto en la lengua ucraniana como en la española, e identificar su relación con otros términos afines presentes en el discurso científico;
- delimitar las características distintivas de las unidades fraseológicas;
- examinar los enfoques existentes para definir el ámbito de la fraseología y los criterios sobre los que se sustentan;
- determinar las principales dificultades que presenta la traducción de unidades fraseológicas;
- analizar las particularidades del funcionamiento de determinadas unidades fraseológicas en la novela objeto de estudio;
- identificar y describir las estrategias más comunes empleadas en la traducción de unidades fraseológicas dentro de la novela.

El objeto del estudio son las unidades fraseológicas utilizadas en el contexto de una obra literaria.

El sujeto del estudio son los procedimientos de reproducción de unidades fraseológicas en la traducción del español al ucraniano de la novela *Doña Perfecta*.

En el estudio se utilizaron los siguientes métodos: el método de descripción científica, observación, análisis, síntesis, método basado en definiciones recogidas en diccionarios, el método de interpretación contextual, el método comparativo y el método de muestreo continuo.

El material empírico del estudio es el texto de la novela de B. Pérez Galdós *Doña Perfecta* y su traducción al ucraniano, realizada por Geneviève Koneva.

La estructura del estudio viene determinada por su finalidad y objetivos y consta de una introducción, dos capítulos con las conclusiones de cada uno, conclusiones generales y una lista de referencias.

El primer capítulo del trabajo está dedicado a los aspectos teóricos del estudio de las unidades fraseológicas, incluido el análisis de las definiciones de estas unidades lingüísticas dadas en diccionarios y propuestas por estudiosos extranjeros y nacionales; la identificación de sus rasgos diferenciales que forman los límites de la

fraseología y la determinación de las particularidades de la reproducción de las unidades fraseológicas en otra lengua.

En la segunda sección, se analizaron 140 unidades fraseológicas españolas, se identificaron las peculiaridades de su funcionamiento en el original y las particularidades de su transmisión al ucraniano, así como las formas más comunes de traducirlas. Los resultados del estudio de traducción realizado permiten concluir que las principales dificultades en la traducción de las unidades fraseológicas utilizadas en la novela están relacionadas con el gran número de unidades fraseológicas estilísticamente marcadas y que no pertenecen al acervo fraseológico general de la lengua española.

Hemos comprobado que las unidades fraseológicas empleadas por el autor en la novela se reflejan en la traducción al ucraniano, respetando sus características semánticas, gramaticales y estilísticas. Los métodos de traducción más utilizados son la equivalencia parcial, la traducción por un lexema simple y la traducción descriptiva. Entre los métodos menos frecuentes se encuentran el calco, la traducción combinada, la sustitución contextual, la equivalencia absoluta y la traducción antonímica.

La investigación nos permite concluir que la elección de la estrategia de traducción adecuada no es aleatoria y que cada uno de los métodos de traducción mencionados se utilizó teniendo en cuenta las peculiaridades lingüísticas y culturales de las unidades fraseológicas y su entorno contextual. A la luz de los resultados obtenidos, la traducción de las unidades fraseológicas españolas al ucraniano requiere un enfoque integral que tenga en cuenta tanto los aspectos lingüísticos como los culturales.